

Lelja Dobronić

NOVA VES — POVIJESNI DIO ZAGREBA

Nova Ves je danas naziv ulice koja se od Kaptola, hrptom uske uzvisine proteže prema sjeveru do Gupčeve zvijezde. Samo joj ime (ves — selo) kaže da ona prvotno nije bila obična gradska ulica, već da se svojom prošlošću razlikuje od mnogih ulica na širokom prostoru grada Zagreba. I doista, ona je povijesni dio grada.

Literatura o Novoj Vesi nije obilna. Pisao je o njoj Rudolf Strohal u svom radu »Kaptol i Nova Ves u Zagrebu« (revija »Zagreb«, Zagreb 1935, u sedam nastavaka). U sastavu djela o povijesti Zagreba pisali su o Novoj Vesi Ivan Krstitelj Tkalčić (Povijesni spomenici grada Zagreba, sv. I, Zagreb 1889, str. CXLV—CLI) i Nada Klaić (Zagreb u srednjem vijeku, Zagreb 1982, str. 437—441) — da se spomenu samo najvažniji istraživači.

Nova Ves ima svoju povijest koja se po dokumentima broji od 1344. godine, a ima i svoju pretpovijest.

Područje Nove Vesi, tj. teritorij istočno od potoka Medveščaka, a sjeverno od Kaptola, pripadao je od osnutka biskupije zagrebačkom biskupu.¹ Biskupi su u nekoliko navrata poklanjali zemlje zagrebačkim kanonicima, Stolnom kaptolu zagrebačkom. Tako je biskup Stjepan II. 1237. god.² među drugim posjedima Kaptolu »poklonio u trajno posjedovanje zagrebačku zemlju od četiri rala, koja je posebno pripadala biskupovu pravu, s četiri rala i četiri kmetska selišta, u zajedničku imovinu braće« (tj. kanonika). Na to nadovezuje da je dao kanonicima još zemlju sjeverno od katedrale, blizu ribnjaka, da sebi sagrade zgrade za zajedničke potrebe. Može se pretpostaviti da se »četiri rala« odnose na teren kasnije Nove Vesi, to više što nije poznat neki drugi dokument kojim bi Kaptol bio stekao tu zemlju. Pod pretpostavkom da se ral (aratum) kao jedinica mjere otad nije mnogo izmijenio,³ četiri rala odgovaraju otprilike površini Nove Vesi od Kaptola do crkve sv. Ivana (oko 600 m) u širini od oko 60 m.

Najvjerojatnije u to doba, u prvoj polovici 13. stoljeća, područje Nove Vesi nije bilo sasvim nenapućeno. Osim spomenuta četiri kmetska selišta morali su se na njegovoj zapadnoj strani, na potoku Medveščaku, nalaziti kaptolski mlinovi, koji su bili u pogonu duga stoljeća i, promijenivši vlasnike, održali se gotovo do pred kraj 19. stoljeća. Osim toga, u Novoj Vesi imali

¹ L. Dobronić, Topografija zemljišnih posjeda zagrebačkih biskupa prema ispravi kralja Emerika iz god. 1201, Rad JAZU, knj. 283, Zagreb 1951, str. 247.

² MCZ I, p. 12. doc. 14.

³ Vladimir Mažuranić, Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik, Zagreb 1908—1922 — Aratum.

su svoje sjedište templari⁴ još od vremena biskupa Prodana (oko 1170—1175), koji ih je ovamo doveo budući da je i sam bio templar, o čemu govori Farlatti pozivajući se na Ivana, arhiđakona goričkog. Templari su se nalazili u Novoj Vesi u času kad je red bio ukinut odlukom koncila u francuskom gradu Vienne 1312. godine. Iz svih sjedišta u Hrvatskoj povukli su se u sjedište u Zagrebu, u Novoj Vesi, kako piše Krčelić, i tu su živjeli pod brigom i nadzorom biskupa zagrebačkog Augustina Kažotića.

Povijest Nove Vesi počinje 1344. godine.⁵ Te godine, 9. rujna Zagrebački stolni kaptol izdaje ispravu kojom daje svoju zemlju sjeverno od kanoničkih kurija, s obje strane puta koji vodi u bregove (Medvednica) za »naše slobodno selo« (villa nostra libera) i za došljake (hospites) koji se na njoj budu trajno nastanili. Ujedno tim budućim stanovnicima daje na upotrebu svoju zemlju Bukovec. To novo »slobodno selo«⁶ naziva se u kaptolskim statutima⁷ Ivana, arhiđakona goričkog, dakle između 1344. i 1353. kad je pisac umro, Lepa Ves. Taj se naziv kasnije rijetko spominje, a ustalilo se ime Nova Ves.

Kaptol je u samom osnivačkom aktu donio odredbe po kojima će se život u Novoj Vesi organizirati i regulirati, a naselje formirati. Nova Ves će imati vlastitu upravu i sudstvo uz izvjesna ograničenja:

1. Stanovnici će putem svoja četiri predstavnika 1. svibnja svake godine izabrati vesnika (villicus — poglavar sela). Taj se često naziva i sudac (iudex).

2. Vesnik će s dva prisjednika iz redova stanovnika Nove Vesi suditi u svim građanskim parnicama i u krivičnima koje su građanski pokrenute. O teškim krivičnim djelima (krvoproliće, razbojstvo, krađa, palež i sl.) vesnik će suditi zajedno s kaptolskim svjetovnim sucem. Kaptol predviđa i neke slučajeve koji se mogu pojaviti i način njihova rješavanja: »Svaki građanin ili došljak građansku ili krivičnu građanski pokrenutu parnicu može iz razumnog razloga od vesnika ili našeg suca prenijeti na našu istragu kolikogod puta i kadgod bi to bilo probitačno, ali najprije ima pred svojim sucem položiti dvanaest denara novca koji tad bude u opticaju; a svaki onaj koji za svoju parnicu, ne zbog težine već iz zloće, hoće izbjeći istragu svog suca, i u to mi budemo uvjereni, takvog ćemo natrag poslati njegovu sucu osuđenog ponovno na dvanaest denara, kao gore, koje mora platiti svom sucu, kao prije. Od prihoda pak ovakvih osuda i drugih koji sucu pravedno pritječu od njegova sudovanja, vesnik neka ima dvije trećine, a njegovi prisjednici treću. U krivičnim parnicama, kako je prije rečeno, neka polovicu dobije naš (kaptolski) svjetovni sudac, a drugu polovicu vesnik sa svojim prisjednicima.« Ovim je, dakle, odredbama bilo organizirano pravno stanje Novovešana i organizirano sudstvo.

3. Treća odredba odnosi se na osobnu slobodu i sigurnost imovine. Kaptol »djelotvorno i dostojno slobodna čovjeka dopušta našim došljacima (hospites) i svim drugim pravim tamošnjim stanovnicima (habitatores) slobodu raspolaganja za života i smrti svojim pokretninama, nekretninama i onim što se giba« (stoka). I tu osnivač predviđa moguće slučajeve: »Ako tkogod umre

⁴ L. Dobronić, Posjedi i sjedišta templara, ivanovaca i sepulkralaca u Hrvatskoj, Rad JAZU, knj. 406, Zagreb 1984, str. 47.

⁵ MCZ I, p. 172 doc. 196.

⁶ Villa prevodim sa selo (ves), a ne varoš kao Nada Klaić, da se istakne razlika s »libera regia civitas in Monte Grecensi Zagrabieni« koja se naziva varoš. — Vidi: N. Klaić, Zagreb u srednjem vijeku, Zagreb 1982, str. 437.

⁷ MEZ II, p. 22 cap. XIV.

bez oporuke, naslijedit će njegova dobra njegovi bliži baštinici oba spola sve do trećeg koljena uobičajenim načinom i redom. Ako takvi ne postoje, dobra pokojnikova, kako je prije rečeno, neka se dijele na tri dijela. Prvi od njih neka se dodijeli za spas njegove duše, drugi neka se odstupi nama (Kaptolu) na raspolaganje, a treći neka pripadne vesniku i njegovim prisjednicima na određeni način. U onom pak slučaju kad je netko za počinjeni zločin kažnjen smrću ili nestane, sva njegova dobra neka uzmu naš sudac i vesnik, od kojih ćemo — ispitavši baštinike, usluge našeg suca i vesnika i druge okolnosti — izvršiti razdiobu prema sudu naše volje.»

4. Daljom odredbom štiti se tjelesna sigurnost stanovnika. »Tkogod na području našeg slobodnog sela u nazočnosti suca ili vesnika nekoga rani tako da postoji opasnost da taj izgubi koji glavni ud, samim po sebi bit će dužan platiti ranjenome dvanaest maraka i isto toliko sucu, i odmah neka ga vesnik uhapsi dok ne isplati rečenu svotu novaca ili ne pokaže garanciju da će istu platiti u roku od petnaest dana. Ako netko u nenazočnosti suca ili vesnika tako nešto počinu, neka bude kažnjen istom kaznom od svojih dobara samo ako mu bude dokazana krivnja po prikladnim svjedocima ili drugima pravedno i razložno.»

5. Čast stanovnika Nove Vesi bila je također zaštićena već od samog osnivanja naselja, riječima: »Tko bilo kom drugome dade čušku ili učini što slično u nazočnosti suca ili vesnika, samim tim je dužan platiti onome koji je pretrpio nepravdu, ako je dobrog glasa, pet maraka i isto toliko sucu, inače pak jednu marku protivniku i jednu sucu. Ako se tako što dogodi u nenazočnosti suca, tad je krivac obvezan na polovicu prije spomenute svote pošto mu bude zakonito dokazana krivnja, kako je gore objašnjeno. Drugi slučajevi sramotnih i psovačkih riječi neka se svedu na polovicu prije rečenoga, pošto se pomno razmotri razlika između nazočnosti i nenazočnosti suca ili vesnika i osobe dobra glasa. Ostalo, manje ili lakše, prepušta se ocjeni onoga koji sudi.»

6. Da bi sud mogao efikasno djelovati, propisan je način za postizavanje reda: globe za one koji se oglašuju na pozive. »Svaki tko je pozvan na sud prvi put, a ne pojavi se, dužan je platiti osam denara, drugi put dvanaest, a treći put dvadeset vesniku ili sucu u roku od osam dana od dana kad je morao doći, ako ne može svoj nedolazak razložno opravdati. Kad se pak iz bilo kojeg razloga dogodi da bude izdan jedan poziv koji vrijedi kao tri, osuda će biti kao da je pozvan tri puta. U ostalim sudskim postupcima neka se primjenjuju osude, prokušane pravom ili običajem.»

7. S pravnog područja prešao je osnivač slobodnog sela na prostorno planiranje. Želio je da sva zemljišta (curia, kasnije fundus — dvorno mjesto) budu jednake veličine da bi »tijekom vremena naši građani ili došljaci mogli mirno boraviti«, kako ističe u ispravi. Točno je odredio da uz cestu zemljišta budu dugačka 32 šumska lakta i da se na obje strane protežu do potoka koji iza njih teku.

8. Na kraju dokumenta Kaptol kao osnivač izražava svoje zahtjeve: »Zahtijevamo da građani ili došljaci nas priznaju za svoje prirodne gospodare i da budu obvezani pomagati nam uvijek čvrstom vjernošću — svi i svaki pojedinačno sa svojim stanarima (inquilinus) i onime što im pripada. U znak priznavanja naše svjetovne vlasti bit će nam dužni svake godine na blagdan sv. Martina ispovjedaoca u studenome svaki pojedinac od svakog čitavog zem-

ljišta (dvornog mjesta) platiti četrdeset dobrih banskih denara, a tijekom godine dati tri dara: o Božiću svaki jednog dobrog kopuna, četiri kruha i deset jaja, o Uskrsu četiri kruha, jedan sir i petnaest jaja, a o blagdanu sv. Stjepana kralja dvije kokoši ili dobra pileta, četiri kruha i deset jaja.« Time Kaptol završava nabranje svojih razmjerno skromnih zahtjeva, a sa svoje strane obećava: »Zadovoljni time nikad nećemo od njih ili od nekih od njih tražiti više redovitog davanja, već ćemo dopustiti da u slobodi i slobodno borave na čast Boga i sv. kralja Stjepana.«⁸

Iako je na Novoj Vesi bilo života već u 13. stoljeću, i prije, ona je kao organizirano naselje s točno određenim pravima i dužnostima stanovnika osnovana 1344. godine tom ispravom Stolnog kaptola zagrebačke katedrale. Taj je dokument izdan 102 godine poslije tzv. »zlatne bule« (1242) kojom su bila fiksirana prava i dužnosti građana susjednog Gradeca. Razlika je ipak velika. Tamo je bio »slobodni kraljevski grad« (libera regia civitas), a ovdje »slobodno selo« (libera villa). Tamo je ispravu izdao kralj Bela IV, a ovdje domaći feudalac, Kaptol zagrebački. Ipak je time Nova Ves ušla u povijest kao najstarije (poslije Gradeca) slobodno naselje — općina na terenu Zagreba; jedna od onih od kojih je 1850. godine konstituiran moderan grad. Osnivački akt služio joj je kao općinski statut.

Kako se vidjelo, u osnivačkom aktu Kaptol svoje novo naselje naziva villa (ves, selo), a njegova poglavara villicus (vesnik) i judex (sudac). Za one koji budu stanovali u Novoj Vesi upotrebljava različite nazive: hospites (došljaci), cives (građani), habitatores (stanovnici), a predviđeni su i inquilini (stanari, pridvorci). Prema tome, tip naselja pri osnivanju je bio određen. Što se tiče stanovnika, nazivi za njih se miješaju, čime su bile otvorene mogućnosti za nesporazume u budućnosti.

Da su se ljudi naseljavali i da se život u tom »slobodnom selu« doskora počeo odvijati, mora se zaključiti po činjenici što je već nakon tri godine uspostavljena i crkvena organizacija, župa. Na inicijativu kanonika Ivana, arhiđakona goričkog, 1347. godine⁹ Stolni je kaptol dodijelio veliko zemljište za crkvu sv. Ivana Krstitelja, koju je taj arhiđakon namjeravao podići svojim troškom, a budućem župniku na korištenje. Ta se zemlja protezala od potoka Crkvenište (Medveščak) na zapadu (danas: Medvedgradska ulica) preko »velike ceste« (danas: ulica Nova ves) »sve do zemalja našeg gospodina biskupa koje pripadaju Laškoj ulici«, što znači otprilike do Ulice Moše Pijade. Širina tog posjeda iznosila je 200 »lakata kojima se mjeri sukno«, dakle oko 66 m. Upravo te 1347.¹⁰ crkva je bila Ivanovim sredstvima sagrađena i 6. prosinca proglašena župnom isključivo za Novu Ves, a pod patronatskim pravom Kaptola zagrebačkog. Prvi novoveški župnik Blaž i njegovi nasljednici počašćeni su 1351. god.¹¹ službom »posebnog kapelana (dvorskog) zagrebačkog biskupa«.

Budući da zemljište novoveške crkve i župnika nije bilo ograničeno na jednu stranu ceste, kao što su bila zemljišta određena za kuće stanovnika, već se protezalo cijelom širinom teritorija od zapadne do istočne međe, pretpostavljam da se nalazilo na samom kraju planiranog i tad valjda već dijelom

⁸ Sv. Stjepan, ugarski kralj, patron zagrebačke katedrale.

⁹ MCZ I, p. 189 doc. 210.

¹⁰ MCZ I, p. 193 doc. 214.

¹¹ MCZ I, p. 199 doc. 222.

naseljenog terena. Naime, crkva sv. Ivana i donedavni župni dvor (Nova ves 55) nalaze se na dvije strane ceste, a između njih je bilo groblje do 1788. godine.¹² »Župni dvor je uz zid groblja sa zapadne strane«, zapisao je vizitator 1677. godine.¹³ Sjeverno od vrta župnog dvora stajala je još samo kapela sv. Zaharije. Do danas se u tlocrtu Nove Vesi na ovom mjestu osjeća izvjestan prekid. Crkva sv. Ivana služila je kao znak tog sela, pa je u kaptolskim statutima,¹⁴ koje je sastavio isti arhiđakon Ivan, poglavlje »O imenima sela koja zajednički posjedujemo« kao prvo navedeno: »selo kod crkve sv. Ivana Krstitelja zvano Lepa Ves«. U ispravi iz 1361. godine¹⁵ kanonici govore o »našem novom selu kod sv. Ivana zagrebačkog«.

Upravo spomenutom ispravom iz 1361. godine Nova Ves se riješila davanja »darova« u prirodi Kaptolu koji su bili propisani ispravom o osnivanju. Tadašnji novoveški vesnik Mladen je molio, a Kaptol uvidio »preveliku puštoš našeg novog sela kod sv. Ivana zagrebačkog« i želio da se ono »brižljivo naseli«. Da pospješi naseljavanje i olakša život tadašnjim malobrojnim Novovešanima, oslobađa ih svih »darova«, a buduće stanovnike svih podavanja u roku od tri godine.

Stolni kaptol zagrebački osnovao je 1478. godine¹⁶ svoje drugo građansko naselje, Opatovinu. U osnivačkom aktu i za nj je određen način upravljanja i suđenja, veličina zemljišta i drugo, slično kao za Novu Ves. Osnivanje tog naselja na Kaptolu nije ostalo bez posljedica za sudbinu Nove Vesi u kasnijim stoljećima. Nova Ves je nastavila svoj život, djelomice samostalan (»slobodan« u onome što se tiče izbora uprave, nižeg suda i osobne slobode stanovnika, a djelomice u zavisnosti od Kaptola, pa se sva njena povijest do potpunog ukidanja 1850. odvija između ta dva divergentna težanja.

Čini se da je Kaptol svoje »slobodno selo« sve više vezao uz sebe, a jedan od oblika bilo je prodiranje majura kanonika i kurija prebendara u prostor Nove Vesi. O toj pojavi ima spomena u povijesnim izvorima. Tako je kanonik Jakob, arhiđakon gorički, 1468. godine¹⁷ ostavio svoju kuću s vrtom i gospodarskim zgradama (»in villa nostra nova aliter Lepawez appellata«) prebendaru oltara sv. Bernardina. Kuća se nalazila na zapadnoj strani Nove Vesi uz neku stazu koja je vodila na potok Medveščak, a južni susjed bila joj je također prebendarska kuća s vrtom. Budući da je ta kuća, koju je podigao arhiđakon gorički Jakob, ponovno bila zapuštena, Kaptol zagrebački 1495.¹⁸ dodijelio ju je prebendi sv. Pavla. Vijesti o majurima kanonika nešto su kasnije. Kad je Barbara, udovica vratara Jurja, 1564. godine¹⁹ prodavala svoju kuću u Novoj Vesi, susjedi su joj bili kanonici Juraj Petrovinski i Valentin Napuly. Ponešto nejasan kaptolski zaključak od 1562.²⁰ godine potvrđuje postojanje kanoničkih majura i glasi: »Kanonici koji imaju stanare ili majure u Novoj Vesi ili na Kaptolu, mogu osloboditi od poreza jednog stanara, a koji ih imaju više, neka plaćaju.« Kanonici su kupovali zemljišta i kuće u Novoj

¹² KAZ, Prot. 8 — 1788. Novovillana.

¹³ NAZ, Prot. 46/II, p. 164.

¹⁴ MEZ II, p. 22 cap. XIV.

¹⁵ MCZ I, p. 453 doc. 6.

¹⁶ MCZ II, p. 385 doc. 309.

¹⁷ MCZ II, p. 320 doc. 260.

¹⁸ MCZ II, p. 408 doc. 375.

¹⁹ MCZ XV, p. 2 doc. 2.

²⁰ MCZ XII, p. 438 doc. 420.

Vesi: Nikola Jelkoci 1601,²¹ Baltazar Napuly 1603. godine,²² a spominju se kao susjedi i kod drugih kupoprodaja.

Zemljišta crkvenih osoba bila su kamen smutnje između Novovešana i Zagrebačkog kaptola. Kaptol se drugačije odnosio prema svojim ljudima nego prema Novovešanima. Došlo je to do izražaja i kad su predstavnici Nove Vesi zamolili Stolni kaptol zagrebački 1607.²³ da prepíše privilegije iz 1344. i 1361. jer su pergamene od starosti bile trošne. Kaptol je u novu ispravu uključio ove dvije stare i dodao tad aktualne probleme, odnosno svoje odluke o njima. To se čita na svršetku teksta isprave koja je s latinskog bila prevedena na tadašnju kajkavštinu:

»Ter jošće k tomu dajemo i dopušćamo, da drugoč iste purgare i stanovnike Nove Vesi, odvetke i successore njihove vse na prvi stališč dopeljamo z ovem modušem: da ako koj zmed bratov ali canonikov našeh z kojem goder jušom više fundušev hiž zvun jedne vu rečene naše Nove Vesi imati hotel bude, tad onda ne više nego od jedne samo hiže od terhov navadneh znet i oslobogjen spoznal se bude, od drugih pako, ako li kotere imali budu, kakti isti purgari i stanovniki Nove Vesi navadne davati službe i terhe podnašati budu morali pod zgubljenje hiže i funduša, ali hiž i fundušev od kotere ali kotereh rečene dužnosti nebi zveršavali i na naše slobodno odlučjenje devolvera se. Purgarom pako i stanovnikom iste Nove Vesi više fundušev ali hiž imajučem, povekšati se moraju službe i dužnosti pod rečenum zgubljenja kaštigum hiže ali funduša.«

Ukratko, riječ je o ovome: kanonici su oslobođeni od plaćanja »terhov navadneh« (uobičajenih tereta) za jedan majur, a ako ih imaju više, od ostalih moraju plaćati. »Purgari i stanovniki« dužni su snositi terete za sve što imaju u Novoj Vesi, bez obzira bila to jedna kuća, vrt ili više njih, a u protivnom će ih izgubiti.

Položaj Novovešana možda je pogoršao zahtjev Ugarske dvorske komore od 29. lipnja 1601.²⁴ da se stanovnici »nekog sela zvanog Nova Ves poput drugih kmetova ovog Kraljevstva« podvrgnu dužnosti plaćanja kraljevskog poreza (dicatio Regni, štitra). Bio je to pokušaj da se opterete kao kmetovi — ne uzimajući u obzir njihove privilegije iz 14. stoljeća.

Drugi oblik veće navezanosti Nove Vesi na Kaptol, odnosno njene manje neovisnosti, nastao je bez sumnje već poslije 1478. godine¹⁶ kad je Kaptol na svom užem području, žrtvujući dijelove vrtova uz kanoničke kurije, osnovao građansko naselje Opatovinu. Otad, naime, staro »slobodno selo« i novo naselje potpadaju pod istog kaptolskog suca (comes curialis) koji je jednima i drugima sudio u većim krivičnim djelima. Već samim time bili su stavljeni u jednaki položaj prema Stolnom kaptolu zagrebačkom.

U 17. stoljeću pojavio se još jedan oblik ovisnosti Nove Vesi, koji se nije odnosio neposredno na Stolni kaptol, već na njegovu građansku općinu. Nastao je udruživanjem obrtnika u cehove. Naime, 4. ožujka 1627.²⁵ kao prvi u

²¹ MCZ XVII, p. 5 doc. 6.

²² MCZ XVII, p. 121 doc. 62.

²³ MCZ XVII, p. 194 doc. 126.

²⁴ KAZ, ACA fasc. 92 nr. 16.

²⁵ AH, Consilium Regium Croaticum, D 280 /1770/ — Rudolf Horvat, Spomenica na kaptolske obrtne cehove u Zagrebu, Zagreb 1936. (Podaci nisu pouzdani ni potpuni.)

»kaptolskoj jurisdikciji« (što označuje Kaptol i Novu Ves zajedno) osnovan je ceh postolara. Njegova pravila potvrdio je kralj Ferdinand III. 1637. u Beču. Krznari, kovači, bravari, remenari i puškari dobili su 11. XI. 1632. svoja pravila od Stolnog kaptola zagrebačkog. Kožari, krznari, uzdari, štitari, oružari, sedlari, lučari i kopljari udružili su se u novi ceh po pravilima varaždinskog ceha, a odobrio ih je Kaptol zagrebački 1633. godine. Čižmari su imali također varaždinska pravila, odobrena od Kaptola 1663. godine. Krojači su preuzeli pravila od ceha krojačkog »slobodnog kraljevskog grada« Zagreba, a potvrdio ih je Kaptol zagrebački 1667. godine. Gumbari su imali također pravila gornjogradskih gumbara, koja im je priznao Kaptol 1675. godine. Svi ovi cehovi okupljali su obrtnike na cijelom kaptolskom području, što znači, na Opatovini, Dolcu, Pod zidom, Na potoku (istočna strana) i u Novoj Vesi. Ne zna se koliko je cehovskih majstora živjelo u Novoj Vesi. Bez obzira koliko ih je bilo, sigurno su bili u manjini i u zavisnosti od većine na kaptolskom području.

Teškoće u odnosima Novovešana i Stolnog kaptola češće su se javljale tijekom 17. i 18. stoljeća, da bi u drugoj polovici 18. stoljeća prerasle u dugotrajan spor, odnosno sudski proces. Novovešani su se borili za svoj pravni status i za svoju imovinu. Čuvali su sve isprave koje mogu dokazati njihova prava i složili tri popisa takvih dokumenata.²⁶ Popisi su sačuvani u konceptu, a međusobno se ponešto razlikuju. Kad se svi sažeci, nabrojeni u njima, svrstaju kronološki, može se dobiti bar približna slika uporne borbe šačice dosta siromašnih ljudi, »purgara« — kako su se sami nazivali. I za taj naziv su se morali boriti, jer im je bio osporavan. I za imovinu su se borili, a ona je prema osnivačkom aktu iz 1344. godine osim kuća i vrtova u Novoj Vesi uključivala zemlju u Bukovcu. Oko šireg područja Nove Vesi, Novoveščine, bilo je mnogo nesporazuma.

Među ispravama koje su Novovešani smatrali potvrdama svojih prava posebnu je važnost imala već navedena isprava iz 1607.²³ godine kojom su obnovljene temeljne privilegije iz 14. stoljeća (iz 1344. i 1361). Poslije nje slijede sažeci spisa, od kojih su neki sačuvani, a drugi ili su izgubljeni ili nisu nađeni.

20. III. 1636. Novovešani se »nazivaju razboriti i ugledni građani (prudentes et circumspecti cives) Nove Vesi u autentičnim kaptolskim ispravama, gdje se spominje njihova gradska šuma u Velikom dolu, bez spomena drugih tereta«.

1651. na hrvatski pisanu molbu »purgara novoveških« (prilog 1) »Časni kaptol je odlučio da njegovi podložnici u Bukovcu stanovnicima (inhabitantibus) Nove Vesi plaćaju svake jeseni četiri vedra vina i dovezu do kuće novoveškog suca u ime dopuštene paše u šumama Novovešana: svoju stoku naima ne mogu uzdržavati bez paše u novoveškim šumama. Sječa drva u tim šumama istim podanicima potpuno je zabranjena«.

20. ožujka 1675. »Kaptol se ponaša prema njima (Novovešanima) kao prema pravim građanima, pače Kaptol izjavljuje u autentičnom kaptolskom spisu da postoje njihove građanske kuće i zemljišta na novoveškom području, bez navođenja ikakvih tereta«.

²⁶ KAZ, Acta civium Novae Villae 1522—1820; AH, Acta Capituli et Novae Villae. Posebna teškoća u radu sastoji se u tome što se arhivska građa Nove Vesi i općine Kaptol nalazi u ova dva arhiva i nije sređena.

»Stari regestum koji navodi svakogodišnje izbore suca, fiskuša (blagajnika) i zaprisegnutih prisjednika od godine 1683.«

6. lipnja 1687. »Odluka Kaptola da se Novovešanima dade na Tjelovo i na tjelovsku osminu iz kanoničkog podruma zvanog Višnica osam pinta vina, a to je zajedno šesnaest pinta«.

1694.²⁷ »novoveški stanovnici (incolae) dopuštaju seljacima slobodnu ispašu u obližnjim šumama za određenu količinu vina godišnje«. Izjavu o tome napisao je 7. prosinca 1694. novoveški sudac Blaž Gyulasz, a potpisali su (znakom križa) Fučeki i drugi seljaci »gospode Kaptoloma podložnici« (prilog 2). To se isto pitanje rješavalo već 1651. godine (vidi naprijed).

1728. »purgari novoveški« molili su od Kaptola zaštitu od kaptolskog špana, koji ih je optuživao za sječu kolja (prilog 3). Kaptol je 21. travnja 1728. »priznao pravo novoveških građana (civium) na njihove šume«.

1729. »purgari iz Nove Vesi« se tuže Kaptolu da samo oni snose terete, a oni koji tamo žive i ne žele biti »purgari«, neće nikakve »službe davati« kaptolskoj gospodi, te ih poimence navode (prilog 4). Slijedi »odluka Kaptola od 9. veljače 1729. da svi koji imaju kuće u Novoj Vesi, uđu u broj novoveških građana (civium) s uobičajenim polaganjem zakletve«.

1742. Novovešani su molili zaštitu Kaptola protiv stanovnika Gornjega grada i Vlaške ulice koji među njima prodaju kruh (prilog 5). Odluka od 29. kolovoza 1742. glasi: »Neka sudac Nove Vesi opomene sve strance da se ne usude donositi kruh na prodaju. Ako se ne pokore prijateljskoj opomeni, svaki put kad donesu kruh, biti će im zaplijenjen.«

1745. sudac Matija Jelinek, fiskuš Juraj Barlovec i općinski sluga Matija Skavrin i po njima »cijela općina Nove Vesi« pozvani su 25. svibnja²⁸ pred gospoštijски sud (judicium dominale) jer nisu izvršili »službe, kao što su popravak putova i mostova, održavanje goveda prije nego što su upregnuti za tekuće poslove Kaptola, čišćenje smeća i ostale točke izložene u privilegiji (koju su na ovom sudu pokazali) na što su se najstrože obvezali pod uvjetom da gube zemlje, šume i zemljišta, ako ne izvršavaju poslove navedene u točkama privilegijek«. Nije jasno na koju se privilegiju kaptolski tužitelj pozivao jer u dvije temeljne iz 14. stoljeća takvih točaka nije bilo. Osim toga Novovešani su bili optuženi da su kaptolsku zemlju pretvorili u svoje vrtove. Na poleđini spisa je označeno da je proces bio prekinut i ostao je nedovršen iz nama nepoznatih razloga (vjerojatno zbog neosnovanosti tužbe).

7. travnja 1752.²⁹ morala je kaptolska komisija intervenirati zbog spora novoveških građana (cives) sa stanarima (inquilini). Nazočni su bili novoveški sudac i prisežnici, i zajednički su sastavili zapisnik:

1. Utvrdili su da odavna postoji praksa da, ako u nekoj kući ima više stanara, svaki stanar osim poglavara kuće (pater familias domus civicae) mora davati jednu osobu za javne radove, kao što je popravak putova i dr.

2. Što se tiče nošenja velikih zastava u procesijama za Uskrs, Duhove i dr., dužni su ih nositi sami građani osobno »da se izbjegnu opasnosti i štete za crkvu«, a manje zastave mogu nositi stanovnici ako građani od njih zatraže da ih zamijene.

²⁷ KAZ, ACA, fasc. 17 nr. 102.

²⁸ KAZ, A. saec. XVIII, fasc. 20 nr. 59.

²⁹ KAZ, Acta civium Novae Villae 1522—1820; Svi podaci uz koje nisu citirani izvori, uzeti su iz spisa u ovoj kutiji.

3. Već 29. kolovoza 1742. naložio je Kaptol da »stranci ne smiju u ovom selu prodavati kruh. Ako se takav otkrije, toliko koliko bude imao sudac će mu oduzeti i dati siromašnima. Budući da stanovnici snose iste javne terete kao građani, moraju imati isto pravo na prodaju kruha kod kuće mljevena i pečena, i raditi druge poslove, jednako kako imaju stanovnici grada na brdu Gradecu zagrebačkom i Laške ulice. Sudac s prisežnicima je izjavio da će to pravo osigurati novoveškim stanovnicima i napomenuo da im ono nikad nije bilo osporavano.«

4. »Dosad je bila ova praksa i običaj: ako u ovom selu građanin toči tuđe vino iz desetine, mora sucu i prisežnicima odmjeriti od svake bačve jednu pintu vina ili njenu vrijednost. Ako pak neki stanovnik toči svoje ili tuđe vino, uvijek od svake bačve neka izmjeri jednu pintu ili njenu vrijednost. I zato sudac i prisežnici moraju paziti da imaju ispravne mjere i utege.«

5. »Stanovnici običavaju varati tako da — pošto su dulje vrijeme stanovali u nekoj građanskoj kući i dođe vrijeme da ponesu javni teret — promijene boravište da izbjegnu teret. Zato neka budu pravedno globljeni ako odbiju javni teret, budući da su povlasticu primali.« Ovaj je izvještaj podnesen Kaptolu na odluku da bi ga se po tom obje strane pridržavale.

1752. Novovešani se tuže da samo oni, »purgari«, moraju Kaptolu »davati službe«, a drugi vlasnici kuća i majura u Novoj Vesi (poimence nabrojeni) i »hižari« nisu dužni (prilog 6). Kaptol 8. studenog 1752. donosi odluku koja se odnosi samo na kanonike: oslobođeni su od tereta svaki samo za jedan svoj objekt (zemlju ili kuću) u Novoj Vesi. Za ostale objekte plaćaju jednako kao građani. Hižari će plaćati 10 groša.

23. lipnja 1753. kaptolski je špan tužio novoveškog »fiskuša« da se plete u njegove sudačke kompetencije (prilog 7). Kaptol je potvrdio novoveško pravo sudovanja. To se doskora očitovalo u praksi. Novoveški građanin Lovro Vuković načinio je 21. veljače 1755. oporuku pred sucem i fiskušem, što je Kaptol odobrio i time priznao funkcije suca i fiskuša.

25. rujna 1759.³⁰ pred kanonikom dekanom održan je sud između kolegija prebendara i Novovešana. Prebendari su tražili od Kaptola kao zemaljskog gospodara da svaki dobije dio šume proporcionalan veličini »funduša«, kao što šume imaju građani i stanovnici Nove Vesi, i »kako su ih nekad imali«. Novovešani su tražili da kolegij prebendara dokaže na temelju čega to zahtijeva i na koji je način i pod kakvim uvjetima uveden u »sustanovanje« (cohabitatio) u Novoj Vesi. Osim toga, ako želi uživati prava Novovešana, dužan je zajednički snositi terete. Sud je iznio mišljenje da je jasno da je kolegij prebendara uveo i smjestio u Novu Ves Kaptol kao zemaljski gospodar i da prema tome on tu predstavlja pravo Kaptola. Na to su Novovešani pokazali svoj privilegij iz 1344. godine, a sud je donio odluku: Budući da po aktu o osnivanju Nove Vesi iz 1344. godine šume Bukovec i Novoveščina pripadaju fundušima novoveškim, moraju se opet vezati uz kućne funduše i dodijeliti svima, pa i prebendarima. Tako građani Nove Vesi nisu ništa postigli.

Oporuka Pavla Majcenića, načinjena 16. svibnja 1761. pred novoveškim kapelanom i sucem, služi kao dokaz da novoveški sudac vrši svoju vlast.

9. srpnja 1764. »građani koji traže da budu ostavljeni u mirnom i slobodnom — bez ikakvih otežavanja — posjedovanju svojih prava, posebno što

³⁰ KAZ, A. saec. XVIII, fasc. 28 nr. 58.

se tiče zajedničkih imanja građana, šuma i zajedničkih pašnjaka, upućuju se na konačnu odluku Kaptola.

13. travnja 1765. priznaje se pravo građanima da za ispašu u zajedničkim šumama od »stranaca« traže plaćanje. To im je pravo bilo priznato već 1651. i 1694. kad su se kaptolski kmetovi obvezali da će im za ispašu davati određene količine vina.

Na molbu »hižara« (prilog 8) Kaptol je 1. prosinca 1766. potvrdio da je novoveški sudac s prisežnicima ispravno izvršio raspodjelu doprinosa. Hižari su se, naime, tužili na prevelike terete koje od njih zahtijevaju »purgari novoveški« tako da plaćaju veću »štibru« nego građani.

Novoveški sudac i prisežnici u ime cijele općine 27. kolovoza 1770. jamče da na kući Dorice Kovačić nema tereta, čime sudac dokazuje svoj autoritet. Potpisuje se: »Mihalj Bogadi, obćine Novoveške sudac s privoljenjem vse obćine ne znajuč pisati s lastovitum rukum mojom s. križ postavil jesem + Nemajuči naše pečati zato nit ju nesmo postavili«.

Marija Terezija pokrenula je svojom instrukcijom od 24. rujna 1773, po drugi put za svoje vladavine, izradbu urbara (urbarialis regulatio). Godine 1774. obavljale su se opsežne pripreme za taj vrlo važan pravno-društveni zahvat i velik posao koji je u provedbi bio povjeren Zagrebačkoj županiji za njezino područje. Županija je određivala izvršitelje, pa je na skupštini 27. travnja 1774. odredila dva izaslanika da izvrše ispitivanje stanovnika Kaptola i Nove Vesi. Izaslanici su imali unaprijed složena pitanja na hrvatskom jeziku.³¹ Predstavnici Kaptola i Nove Vesi odgovarali su hrvatski, a njihovi odgovori zapisivani su hrvatski i latinski. Novovešanima se pružila izvrsna prilika da iznesu svoje stanje i probleme, isto kao i stanovnicima Kaptola (kaptolski odgovori u ovoj su prilici ispušteni). Kažu da nemaju urbara, jer nisu »kmeti«, nego se po staroj privilegiji Kaptola zovu »purgari«. Neki su »meštri«, neki žive »od dela kakti težaki« i ne zovu se purgari. Neki su pak »hižari«. Dužnosti su Novovešana: 1. čistiti snijeg pred stolnom crkvom, 2. svaka kuća mora o blagdanima sv. Trojstva i Tijelova nabaviti i donijeti u crkvu (stolnu) dvije kite zelenila, 3. po potrebi stražariti, 4. svega sedam kuća daje od funduša deset forinti »činža«. Ostali ne plaćaju u novcu, nego tri kuće na zemljištu župnika sv. Ivana moraju nositi kaptolska pisma, prema potrebi dva, tri i četiri dana daleko; hižari plaćaju »činž« svojim gospodarima. Poovoljno je za Novovešane što imaju vrtove, šumu i vinograde, ne plaćaju pristojbu na sajmovima koji se održavaju na tlu kaptolskom i »slobodnoga Gornjega varaša Zagrebečkoga«. Žive od obrta i manualnog rada, a za uzdržavanje im pomažu zemlje »iz činža«, vinogradi iz plaćanja gornice ili po drugim pogodbama. Imaju dva mlina u svom mjestu. Stvari malo prodaju kod kuće, više po vanjskim sajmovima. »Stanovnici i težaki« žive od fizičkog rada i imaju priliku zaslužiti kod kuće. Šume koje pripadaju novoveškim »fundušima« loše su i od njih nemaju koristi, a i manje su nego što bi po privilegiji morale biti, jer ih drže prebendari i kanonici. Otkako prebendari imaju kuće u Novoj Vesi i kanonici su počeli uređivati majure, smanjio se broj kuća novoveških stanovnika u dvadeset godina za petnaest, pa time »oslabljuje potporanj za podnašanje naših tereta«. Novovešani izjavljuju da nisu »vekivečni podložnici« nego »slobodnoga preseljenja ljudi«. Ipak se iz njihovih odgovora raz-

³¹ AH, Acta Cap. et N. V., kut. 2 nr. 1; o urbaru Marije Terezije vidi: Milivoj Vežić, *Urbar hrvatsko-slavonski*, Zagreb 1882.

bire da njihovo »slobodno selo«, kakvo je bilo osnovano 1344. godine, slabi; Nova Ves sve više postaje depandansa Kaptola. Kraj svega Novovešani nastavljaju borbu za svoja prava.

29. travnja 1780. novoveška općina iznosi pred Kaptol molbu da se kano- nički majuri opskrbe ljestvama i posudama za gašenje požara, da stanari na majurima budu dužni noću stražariti, da se smiju uhapsiti družine po kano- ničkim majurima koje noću prave izgrede i da kanonici, poput ostalih sta- novnika, plaćaju porez od svojih majura, što je bilo već mnogo puta tra- ženo.

29. srpnja i 12. kolovoza 1780. Kaptol je donio zaključak da novoveške sta- novnike treba prisiliti na popravljjanje cesta.

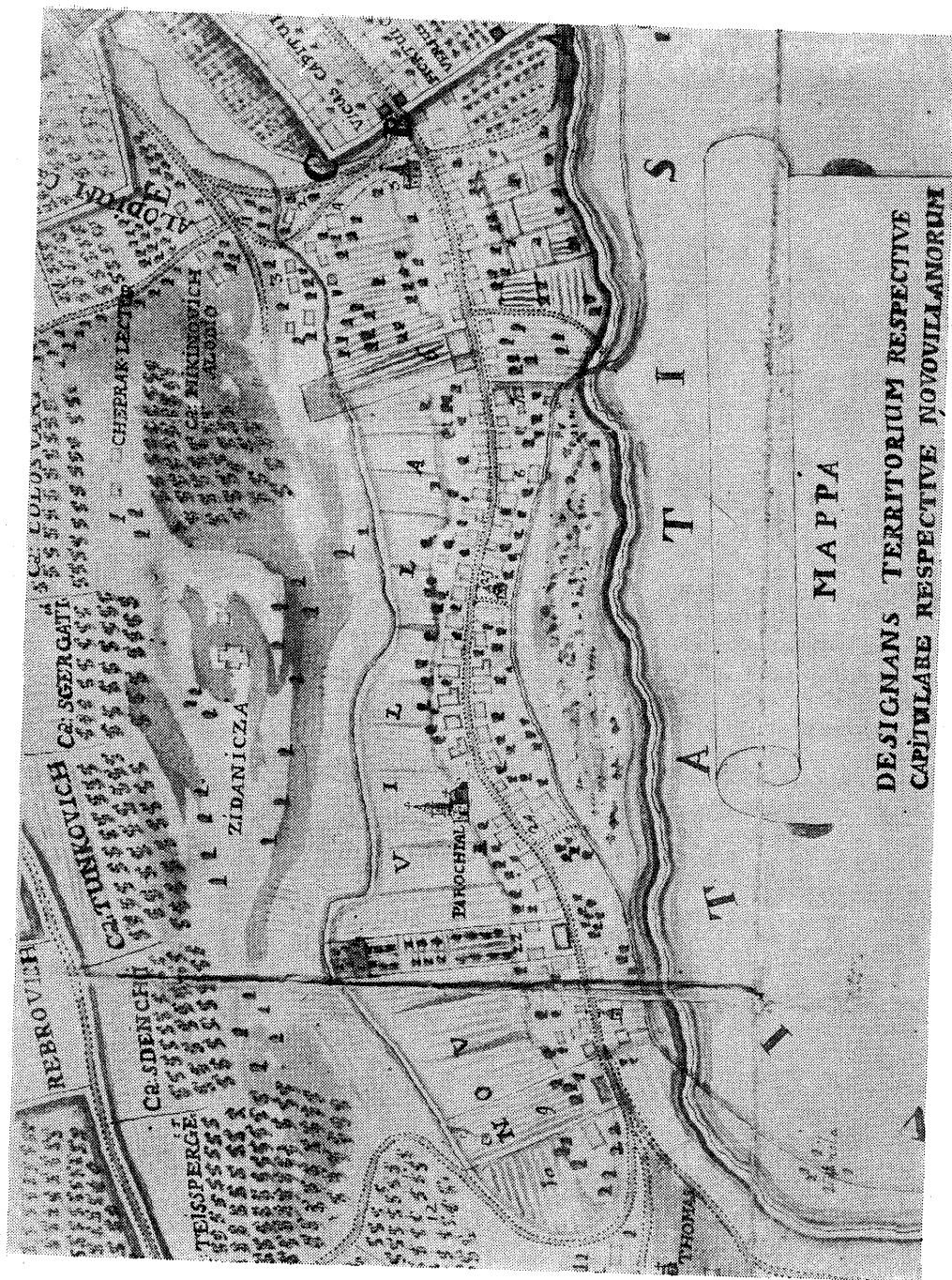
Urbar za Hrvatsku bio je dovršen i proglašen 27. studenoga 1780. godi- ne. Novovešanima je odgovaralo ispitivanje provedeno u pripremama za urbar 1774, pa su sudac i fiskuš zahtijevali od Zagrebačke županije da provede istra- gu o stanju u Novoj Vesi. Županija je to prihvatila, i pred plemićkim sucem Zagrebačke županije Pavlom Thauszom te sucem i fiskušem Nove Vesi bila su 17. svibnja 1781.³² ispitana dva svjedoka o granicama terena koji pripadaju Novoj Vesi. Osamdesetgodišnji svjedok optuživao je kaptolskog dekana da je prije dvadeset i jednu godinu (tj. oko 1760) srušio općinsku kuću (vijećnicu) Nove Vesi, zvanu Kula, kod sjevernih kaptolskih vrata i pretvorio je u kap- tolsku svojinu. Kod kapele sv. Dizmuša, koja se nalazi na novoveškom tlu, podignut je svinjac za svinje kanonika. Na novoveškom tlu Kaptol je sagradio ljevaonicu zvona,³³ od koje godišnje ima veliku korist, koja bi inače ulazila u novovešku blagajnu. Kanonici su sebi uredili vrtove izvan istočnog kaptolskog zida na zemlji novoveškoj koja je služila za pašu stoke i peradi. Prihod bi od te zemlje išao u blagajnu Nove Vesi, a sad ide u blagajnu Stolnog kaptola. Svoje majure kanonici proširuju među novoveškim »fundušima«. Dalje je sve- dok opisao istočnu među novoveškog posjeda na šalati gdje graniči s biskup- skim, koja teče preko Rima i Biškupca kod Remeta na potok Medveščak blizu crkve sv. Ksavera. Nešto kasnije (18. kolovoza 1781) pred istim županijskim sucem (»veliki orsački sudac«) Pavlom Thauszom »vu hiži sudbenoj od Nove Vese« pred sucem, fiskušem i prisežnikom novoveškim »popisani jesu plem- eniti ljudi i oni koji vuživaju pravice plemenščine«: kanonici, prebendari i »svetski plemeniti« s brojem svojih funduša, vrtova i šuma u Novoj Vesi (vidi 2. dio).

Novovešani su postajali sve borbeniji. Neka njihova predstavka s raznim optužbama 12. ožujka 1782. putem Zagrebačke županije priopćena je Kaptolu. Dana 22. prosinca te godine bilo je održano još jedno saslušavanje svjedoka, pretežno o šumama u Bukovcu i Zvečaju.

Godine 1783. Kaptol znatno ublažuje svoj stav prema Novovešanima: priz- naje im naziv »građanin« (civis) i pravo suđenja, osim u krivičnim i krivično pokrenutim parnicama. Priznaje također djelovanje i službu novoveškog fis- kuša i, osim toga, što je potvrdio već 1753 (?!), da se Novovešani služe svojom privilegijom već više od četiri stotine godina. Iste, 1783. godine, ne zna se da li prije ili poslije ove izjave Kaptola, 20. svibnja novoveški sudac i građani upu- ćuju predstavku Kraljevskom namjesničkom vijeću. U njoj vele da su nakon

³² Vidi bilj. 29.

³³ Prvi stalno nastanjeni ljevač zvona u Zagrebu je Ivan Foresti 1722—1734; vi- di: Viktor Hoffiller, Zagrebački zvonolijevci, Sveta Cecilija, Zagreb 1919, str. 43.

Sl. 1 Nova Ves (detalj plana iz 1785. godine, KAZ, Zbirka nacrti i mapa)

ponovljenih molbi »za godinama željenom pravdom«, upućenih kraljevskom dvoru i Kraljevskom namjesničkom vijeću, i pošto je potisnut proces pokrenut pred kaptolskim gospoštijским sudom, a Zagrebačka je županija trebala provesti istragu, shvatili da županija želi da Novovešani budu prisiljeni načiniti s Kaptolom nagodbu. Novoveški odgovori nisu bili izneseni pred županijsku skupštinu. Bojeći se da ne ostanu bez priznavanja svojih prava, svoje odgovore s dokazima šalju Kraljevskom namjesničkom vijeću očekujući povoljno rješenje. Problem se sastojao u prvom redu u određivanju opsega novoveških zemalja. Naime, postojale su »urbarijalne razlike između Zagrebačkog kaptola kao zemaljske gospoštije i stanovnika Nove Vesi«. Zemaljski gospodari morali su vratiti zemlje koje su oduzeli poslije 1755. godine.

Da bi dokazali svoje pravo na široko područje izvan same Nove Vesi, Novovešani — građani i drugi stanovnici — 1783. godine skupili su među sobom znatnu svotu od 72 forinte 31 krajcara »za stan i hranu onih koji izrađuju mapu« (pro inquarterisatione mappatorum). Sačuvan je popis doprinosa. Znači da su naručili snimanje terena na licu mjesta. I doista, izrađena je karta³⁴ »12. i idućih dana travnja 1785. (sl. 1) po ispitivanjima svjedoka, i sa strane Kaptola«, kako je na njoj zapisano. Saslušanje svjedoka vodio je Petar Praunsberger, plemićki sudac županije zagrebačke, a kartu je crtao Ivan Krstitelj Bachini, geometar te županije. Točnost podataka na karti provjerila je 13. i 14. srpnja te 1785. godine obilaskom terena sudska komisija: Petar Appoka, zaprisegnuti prisjednik suda Zagrebačke županije, i Ivan Lentulaj, prisjednik tog suda.

Ta mapa i rad komisija sastavni su dio procesa koji je 1784. pred sudom Zagrebačke županije pokrenuo Josip Novosel, fisk Zagrebačke županije, kao zastupnik novoveških građana protiv Stolnog kaptola zagrebačkog.³⁵ U uvodu Novosel iznosi kako je došlo do te tužbe: »Kako Njegovo Veličanstvo (Josip II) posredstvom Ugarskog namjesničkog vijeća, a prema informaciji Zagrebačke županije od 15. siječnja i 5. srpnja (1784) milostivo se je udostojalo narediti da se urbarijalne razlike (urbariales differentiae) između Časnog kaptola i njegovih novoveških građana rješavaju na ovom sudu i da se vode tako da u slučaju da građani u pitanju svog budućeg odnosa s Kaptolom ne prihvate prijateljski sporazum, da se ove razlike, prema normativnim kraljevskim odlukama, riješe po regulativnom instrumentu koji će izraditi ovaj sud, i konačno podnesu posredstvom Kraljevskog vijeća kraljevskoj odluci.«

Velik materijal tog procesa (ukupno 522 strane) sadrži na početku u šesnaest točaka optužbe i zahtjeve Novovešana prema Kaptolu:

1. da se poštuje njihov teritorij, davno potvrđen,
2. da je Kaptol na novoveškom teritoriju uredio sebi majure, mlinove, ljevaonicu zvona, tvornicu papira i sagradio još neke zgrade,
3. da su kanonici oslobođeni od plaćanja samo za jedan funduš, a za ostale moraju plaćati u blagajnu Nove Vesi, a to ne čine već dvanaest, dvadeset, pa i više godina,
4. da su prebendari i župnik sv. Ivana također dužni plaćati takav porez,
5. da građani mogu i dalje upotrebljavati naziv »građanin«,
6. da mogu i dalje kupoprodaje obavljati pred svojim sucem,
7. da imaju pravo oporukom ostavljati imovinu,

³⁴ KAZ, Zbirka nacрта i mapa.

³⁵ AH, Acta Cap. et N. V. kut. 2 nr. 1.

8. da trećina imovine umrlih bez oporuke pripada novoveškoj blagajni,
9. da građani i stanovnici mogu slobodno prodavati svoje obrtničke proizvode i da imaju slobodno trgovanje,
10. da se mogu služiti županijskim mjerama i da ne budu prisiljeni služiti se samo mjerama gospoštije (Kaptola),
11. da prestane potvrđivanje oporuka kod Kaptola uz naplatu pristojbe,
12. da građani i stanovnici imaju pravo točenja vina, svog i stranog, u vrijeme kad kanonici ne toče vino,
13. da mogu uhapsiti i suditi družine kanonika i druge krivce zatečene u prekršajima,
14. da svakog tko želi da mu se sudi u Novoj Vesi, Kaptol tamo uputi,
15. da se obnovi upotreba pečata bilježnika i fiskuša (Nove Vesi) i nošenje zastave,
16. da se sumnjive osobe i prijestupnici mogu uhapsiti i kazniti prema odlukama suca i prisežnika.

Predstavnici Kaptola opširno su odgovorili na optužbe i zahtjeve, uglavnom ih osporavajući. Izjavili su, među ostalim, da Novovešani imaju od starine odmjerene svoje funduše i da im Kaptol nije ništa oduzeo, da je Kaptol oduvijek imao mlinove, ljevaonicu zvona, tvornicu papira, ciglanu i sjemenište (tzv. zidanicu u Gerškovićevoj ulici) na kaptolskom terenu. Osporavaju Novovešanima pravo da se nazivaju građanima i da im sudi njihov sudac, a suca i fiskuša smatraju samo svjedocima kod sastavljanja oporuka i sl.

Mapa, nacrtana u travnju 1875, sastavni je dio spisa ovog procesa. Dne 25. listopada 1785. (i kasnije) opet su bili izaslati suci Zagrebačke županije Appoka i Lentulaj na mjesto događaja; ovoga puta »snagom sudske presude u fiskalnom procesu Nove Vesi protiv Stolnog kaptola zagrebačkog za istraživanje i popisivanje onoga za što se drži da je poslije 1751. godine Kaptol oduzeo stanovnicima Nove Vesi«. Za Novu Ves svjedočilo je trinaest svjedoka, a za Kaptol dva kanonika (dekan i bivši dekan). Pregled terena započeo je »na ribnjaku«, gdje su svjedoci dokazivali da su livade ispod istočnog kaptolskog zida pripadale Novoj Vesi i služile za pašu stoke i peradi, a da su ih kanonici nedavno zauzeli uređujući sebi vrtove. Kanonici su tvrdili da stare vočke dokazuju da su njihovi vrtovi tu bili već mnogo prije 1751. godine. Dalje su svjedoci pokazali parcele koje je Kaptol načinio uz ribnjak i prodao 1757. godine (vlasnici nabrojeni). Zatim su obišli tri kanonička majura na današnjoj Šalati i teren ispod ljevaonice zvona koji su prebendari ogradili 1755. godine. Nesporazuma je bilo i o komadima zemlje sjeverno od sjevernih kaptolskih vrata za koje su obje stranke tvrdile da su pripadali njima. Kapela sv. Dizmuša sagrađena je na novoveškom zemljištu. Zatim su obišli sve kanoničke majure izvan Nove Vesi i u samoj Novoj Vesi. Za svaki su naveli veličinu, tj. od koliko se funduša sastoji, a svjedoci su iskazali koliko i kako dugo nije plaćen porez u novovešku blagajnu od svih osim onih na jednom fundušu. Zatim su popisani svjetovni plemići — vlasnici kuća: imali su jedanaest kuća i jedan majur koji je 1785. kupio barun Ivan Nepomuk Kulmer od kanonika Emerika Karla Rafaja. Plemići ne snose terete ukonačivanja vojske, poreza i javnih radova koji tište prave Novovešane. Zemljište bivše kapele sv. Zaharije i dio trga pred njom oko 1780. godine upotrijebljeni su za kuću nemogućih svećenika. Stagalj i kuća na kanoničkom majuru blizu kapele sv. Tome (početak Radićeva šetališta) podignuti su prije devet godina na općinskom pašnjaku Novovešana. Zatim su svjedoci pokazali velike površine prema

Mirogoju i u ksaverskoj dolini gdje su njihove livade pojedinci pretvorili u svoje oranice, a krčevine i šikarje u vinograde. Neko novoveško šikarje podijelili su župnik i prebendari.

Proces se vukao, a Ugarsko namjesničko vijeće uputilo je iz Budima 1. lipnja 1786. dopis Zagrebačkoj županiji kojim javlja: 1. Ako stanovnici Nove Vesi na žele prijateljsku nagodbu s Kaptolom, sud će izraditi »regulativum instrumentum«. 2. Zemaljske gospoštije imaju vratiti zemlje prisvojene poslije 1755, jer se ta godina ima uzeti kao polazište buduće regulacije. Druge optužbe treba razjasniti i ispitati.

Stav Kaptola zapisao je neki dosad neutvrđeni kanonik³⁶ koji je dobro poznao, izbliza pratio i bilježio događaje i probleme Kaptola i biskupa, osobito u vrijeme biskupa Josipa Galjufa 1772—1786. i poslije njegove smrti. Opisujući događaje 1786. godine, on iznosi mišljenje Kaptola o odnosima s Novovešanima u nizu točaka: 1. Novoveški građani su htjeli oporezovati majure kanonika i vrtove prebendara u Novoj Vesi, ali ih je sud odbio. Od Novovešana se zahtijeva, umjesto darova u prirodi koji su ukinuti 1361. godine, u znak »priznavanja zemaljskog gospodstva« da svaki tko ima kuću s vrtom i šumom mora platiti 2 forinte, tko ima kuću s vrtom bez šume plaća 1 forintu 15 krajcara, a samo kuću bez vrta i šume 37 1/2 krajcara svake godine na Martinje. 2. Novovešani su dužni nositi križeve i zastave u procesijama. 3. Od Miholja do Jurjeva mogu krčmariti svoje vino. 4. Tko kupi kuću u Novoj Vesi, mora položiti zakletvu da postane pravi građanin. 5. Novovešani mogu u nazočnosti predstavnika Kaptola izabrati sebi suca ili vesnika i prisjednike. Sudac može suditi, osim u krivičnim parnicama, s prizivom na gospoštijски (kaptolski) sud. 5. Ako Novovešanin umre bez oporuke i bez potomaka, jedna trećina ostavštine pripada fiskusu. Slučaj kad netko umre bez oporuke mora se javiti Kaptolu. Novovešanima se ostavlja pravo pravljenja oporuka, a Kaptol ih potvrđuje besplatno. 6. Ako građanin prodaje funduš, mora kupoprodaju obaviti pred Kaptolom i platiti pristojbu od 1 forinte 15 krajcara. 7. Ako kanonici imaju majur od dva funduša u Novoj Vesi, plaćaju 1 forintu 15 krajcara godišnje. Kuća biskupa Galjufa (Nova Ves 18) je izuzeta. 8. Novoveški župnik, prebendari i drugi plemeniti koji imaju nekretnine u Novoj Vesi izuzeti su od plaćanja. 9. Budući da je osnivačkim aktom položaj Nove Vesi određen sjeverno od Kaptola »prema bregovima«, zemljišta Na Ribnjaku ne pripadaju Novovešanima, kao ni ona ispod istočnog kaptolskog zida. Ribnjak je oduvijek pripadao kaptolskoj gospoštiji. Zato Novovešani ne osnovano svojataju te dijelove. 10. Ono što su Novovešani pokazali pred komisijom obilazeći teren nisu nikad posjedovali ni zajednički (kao općina) ni pojedinačno, pa ti majuri i vinogradi ne ulaze u ono što je oduzeto poslije 1751. godine, a nisu imali ni pravo na pašu na tim zemljama. 11. Što se tiče posjeda spomenutih osnivačkim aktom, šumu uz vinograd Kustošak Kaptol je prije nekoliko godina prodao jednom svom članu, i ta je već gotovo iskrcena, a pripadala je Kaptolu. Makar Novovešani ne zaslužuju da im se vjeruje u pitanju njihova vlasništva, novi vlasnik vinograda, šume i krčevine je razriješen, a također je ostavljeno Novovešanima šipražje i paša na zemljištu sjemeništa (u današnjoj Gerškovićevoj ulici) i kod kaptolske ciglane (iznad Gupčeve zvijezde). Ostavlja im se i uobičajena ispaša. Međe drugih šuma o ko-

³⁶ Rukopis Series episcoporum Zagrabienſium rerumque memorabilium, Bibliotheka Biskupije đakovačko-srijemske u Đakovu, sign. VIII, 57.582 (kopija u NAZ), sv. III, str. 59—62.

jima se vodi spor treba ponovno utvrditi jer u ispravi o naseljavanju Nove Vesi nisu popisane.

Bez obzira na stav Kaptola, tada još moćnog zemaljskog gospodara, tj. feudalca, sigurno je da su Novovešani svoju borbu vodili na neosnovanim traženjima. Oni, naime, nisu dobili od Kaptola drugo nego što je zapisano u osnivačkom aktu ili u ispravi o naseljavanju, kako se češće naziva, 1344. godine: samu Novu Ves (i to najvjerojatnije samo do crkve sv. Ivana) i zemlju Bukovec. Sve ostale zemlje koje su Novovešani dali ucrtati na svoju mapu obilazeći ih komisijski 1784. godine, vjerojatno su povremeno — a možda i dugo — upotrebljavali za pašu i vinograde, a Kaptol je preko toga prelazio. Taj velik opseg zemalja Novovešanima su osporavali i svjedoci, uglavnom kaptolski kmetovi, koji su bili ispitivani 1802. godine tijekom procesa koji je ponovno Nova Ves pokrenula.³⁷ Svjedoci su izjavljivali da Novoj Vesi pripada samo komad šume koji se — prema njihovu opisu međa — nalazio otprilike u Bukovcu.

Kako se cijela akcija šačice buntovnih Novovešana odvijala i kako je završila, objavio je Kaptol u svojoj velikoj ispravi »in forma privilegii« 16. prosinca 1803. godine³⁸ (»Mi Kaptolom Stolne Crkve Zagrebačke znano i veruvano činimo...«). U uvodu je navedeno da novoveška općina nije pristala na nagodbu s Kaptolom 1784, a niti 1786. godine kad je to Kraljevsko vijeće tražilo putem suda Zagrebačke županije. Nova Ves je »pravdu nadalje tirati leta 1790. začela, zadnjič ove stoprav prešestne dneve instanciju k nam dala, pogodbu ponudila, i da mi nju pod obrambu Gospodstva Zemaljskoga prime-mo, prosila«. Udovoljavajući iz »dobrovoljnosti« molbi Novovešana, Kaptol dopušta:

1. Mjesto »svakojačke službe i dače« koje su stanovnici Nove Vesi davali Kaptolu, dužni su jedino svake godine platiti: za jednu kuću s vrtom i šumom rajničke (forinte) dvije, za kuću i vrt bez šume rajnički jedan i 15 krajcara, za kuću bez vrta i šume 37 1/2 krajcara. A da Kaptol pokaže svoju blagonaklonost prema Novovešanima, prepušta im novopodignute kuće Na ribnjaku, makar ih je sud dosudio Kaptolu. Za njih imaju svake godine platiti jedan cekin ili četiri rajničke i trideset krajcara. Od kanonika, prebendara i župnika općina ne smije ništa zahtijevati.

2. Dužni su bez nagrade nositi zastave i križeve u procesijama, stražariti po potrebi i noću, i sve pristojbe plaćati na vrijeme jer se inače one udvostručuju i više povećavaju.

3. Smiju krčmariti vino od Miholja do Jurjeva i cijele godine držati u prozorima boce s rakijom »žganicom« kao znak prolaznicima.

4. Osobito osjetljivo pitanje statusa Novovešana (građanin?) riješio je Kaptol ovako: »Pokehdob na samu kraljevsku mogućnost i veličanstvo spadalo bi mjesto kakovo na slobodni i kraljevski varaš izvisiti, ter stanovnike takvoga Purgare ozvati i njim Privilegiume, iz kojih tulikeh pravic orsačkih artikuluši spominjaju se, podeliti, zato stanovnikom Nove Vesi, kuliko moguću jesmo, dajemo to, naimre: da mi nje svigdar za Purgare Novoveske ozi-vali i popisavali budemo, ter po naših ozivati i popisavati dati hoćemo.«

5. Kaptol dopušta općini novoveškoj da se svake godine 2. svibnja okupi i, u nazočnosti čovjeka kojeg Kaptol odredi, između sebe izabere suca, četiri prisežnika i fiskuša. Ističe da su oni radili bez plaće, a tako se moraju i kasni-

³⁷ Spis nav. u bilj. 35.

³⁸ Vidi bilj. 29.

je brinuti za prihode i izdatke općine i svake godine Kaptolu polagati račun. Ako netko umre bez potomaka i oporuke, trećina imovine pripada općini, ali u preuzimanju ostavštine mora sudjelovati kaptolski činovnik uz dva Novovešana koje odabere sudac. Detaljno se opisuju slučajevi kad može suditi novoveški sudac, priziv na Kaptol, hapšenje, kompetencije kaptolskog suca (*comes curialis*) i utvrđivanje šteta na terenu. Na kraju se predviđa mogućnost da se na molbu općine — ako bi ikad imala sposobnih ljudi i sredstava da ih plaća — formira magistrat po uzoru na magistrat kaptolskih građana. O tome će tad odlučiti Županiya zagrebačka i Kaptol zajedno.

6. Građani mogu praviti oporuke, ali ne kao dosad kad su ih sudac i prisežnici prisiljavali da njih zovu i njima plaćaju, već neka biraju svjedoke po svojoj volji. Za izvršavanje oporuka brine se Kaptol.

7. Sve kupoprodaje i druge promjene na nekretninama obavlja Kaptol uz pristojbu od 1 rajnička i 15 krajcara. Pečat, koji općina moli, ne odobrava joj se i nikakvim se pečatima ne smije služiti.

8. Kanonici, kao dosad tako i ubuduće, ne plaćaju na svoje kuće i marofe u Novoj Vesi. Svi drugi moraju prihvatiti obveze »purgara«. Ako tko dobije oporukom nekretninu a ne želi se izjednačiti s građanima, objekt će biti prodan i on će dobiti samo novac.

9. Šume purgara i drugih, vezane uz funduše u Novoj Vesi, trebaju inženjeri izmjeriti i ucertati u mape, od kojih će jednu dobiti Kaptol, a drugu općina Nova Ves.

10. Budući da općina tvrdi da osim šuma vezanih za funduše ima i zajedničku šumu Novoveščinu za koju nema pismenog dokaza, ta joj se šuma (pošto se inženjerski premjeri) prepušta s time da i ubuduće u njoj može pasti stoka kanonika zajedna sa stokom Novovešana.

Posljednja točka glasi u originalu: »Zadnjič. Ako bi vezda živući, ali potlam vu Občine successori ova z svojem redom ispisana ne bi obderžavali, z takovem menje zadovoljni kaj više od nas potrebuvali, ali z kakovemgoder načinom nas bantovali, suprot nas se stavili, drugač nezahvalni ali čisto nepokorni postali, vazda za onda sva ova, koja njim iz jedine milošče i suproti vezda živućem dobrovoljnosti dali i dopustili jesmo, potiramo i za nikaj mečemo, ter za nas i successore naše zaderžavamo sloboščinu s močjum i jakostjum Gospodstva Zemeljskoga ali dužnost njihovu suprot Kaptolomu drugem načinom regulirati, i njihovo ladanje ter territoriuma našega vživanje na menje i k dužnosti bolje prilične conditie zpraviti, ali iz takvoga kakoti nezahvalne i nepokorne izplaziti.

O druge strane mi Purgari dole podpisani jednu Občinu čineći ne samo Slavnoga Kaptoloma stolne Cirkve Zagrebačke za našu Gospodu Zemeljsku zpoznavamo, ter ovem svem svojem redom izpisanim nam nekaj iz mogućnosti Zemeljskoga Gospodstva, nekaj iz milošče i dobrovoljnosti svoje naloženem i danem privaljamo i nas podlažemo, nego tulikaj pravdu, koja vu imenu Občine pred slavnum Sedrium³⁹ teče, zatiramo, i od sveh praetensiah našeh, koje zbog vnogeh territoriuma Novoveskoga pristojališćih na pervo postavili bili jesmo, odstupljujemo, dapače da tak s ovem, kaj po ovem pismu od slavnoga Kaptoloma dobili jesmo, zadovoljni hoćemo biti, kak i poleg ovoga vsa

³⁹ Sedria — sedes iudiciaria — sud.

druga obdržavati i službe obnašati morali budemo: nas i successore naše pod kaštigu, koju suprot nam slavni Kaptolom zaderžal si je, zavežujemo.»

Ovu nagodbu zahtijevala je Zagrebačka županija. Potpisali su je kanonik lektor u ime Kaptola zagrebačkog, a u ime Nove Vesi sudac Matija Krog i trideset četiri građana, neki vlastoručno, a većina križem. Time je okončan dugotrajan proces koji je bio potaknut preispitivanjem položaja i imovine Novovešana u vezi s izradbom urbara za Marije Terezije. Novovešani su ga pokrenuli vođeni više svojim željama i, bez sumnje, potrebama, nego što su imali pravne osnove. Prava i zemlje koje su dobili od Kaptola ispravama od 1344. i 1361. godine htjeli su znatno proširiti. Tada su bili »slobodno selo«, katkad građani, katkad stanovnici, podložnici i sl., a Kaptol se uvijek smatrao zemaljskim gospodarom (feudalcem). Nagodbom 1803. godine Novovešani se uz male izmjene vraćaju u prvotni položaj; »slobodno selo« se, doduše, više ne spominje, njima se priznaje titula »purgar«, a Kaptol ostaje zemaljski gospodar. Nekadašnje »službe i dače« pretvorene su još 1786. u novčane pristojbe. U Novoj Vesi je živjelo svega trideset i pet purgara. (Očito su svi potpisali nagodbu, budući da su se mjesto odsutnih muževa potpisivale žene stavljajući znak križa).

Poslije ove nagodbe novoveški sudac, četiri prisežnika i fiskuš djelovali su u okviru svojih uskih kompetencija mirno i uredno, što se može zaključiti iz arhivske građe. Sačuvane su knjige sudovanja 1833—1843, 1843—1844. i 1844—1849.⁴⁰ Ima više knjiga financijskog poslovanja, od kojih se većina odnosi na glavnice siročadi, a vodila ih je općina kao staratelj (1820—1835, 1807—1832, 1837—1849)⁴⁰ i »sirotinjske obveznice« (1841—1858). Posebno je važan među arhivskom građom »Protocol slavnih privilegiranih purgarov od Općine Novoveske«.⁴¹ U njemu je 1797. zapisana plaća općinskog suca i 1798. godine neki sudački poslovi. Nakon prekida uneseni su 1812. tekstovi »prisega sudca, notariuša, prisežnika, fiskuša, porkulaba (sluge) i purgara«. Naime, nagodbom s Kaptolom iz 1803. godine, koju su Novovešani smatrali svojim novim »privilegiumom«, povećan je broj općinskih funkcionara, iako Novoj Vesi nije odobrena potpuna uprava (magistrat). Oni sad sami sebe nazivaju »slavni privilegirani purgari općine novoveške«, što prije 1803. godine nikad nisu činili. U taj protokol upisivani su svake godine izbori za općinske službe i novi građani primljeni »vu purgariu«.

Među spisima glavninu čine oporuke i postupci oko ostavština koje je Nova Ves vodila do kraja 1850. i davala na suglasnost Kaptolu. Brigu nad sirotinjskim glavnica i zakladama vodila je i onda kad je patentom Franje Josipa I, na prijedlog bana Josipa Jelačića, 7. rujna 1850.⁴² Nova Ves združena s Gornjim gradom, Kaptolom, Vlaškom ulicom i Horvatima u jedinstven grad Zagreb. Paragrafom 2. ovog patenta svakoj je bivšoj općini ostavljen njen imetak kojim je i dalje upravljala. Tako je općina Nove Vesi mogla 31. prosinca 1851.⁴³ načiniti ugovor s Ljudevitom Gajem o prodaji cijele svoje šume zvane Novoveščina; Gaj ju je pretvorio u posjed Mirogoj. Jedan od posljed-

⁴⁰ AH, Acta Cap. et N. V., knj. 5, 8, 9; 2, 3, 4, 6, 10, 11.

⁴¹ Ibidem, knj. 1.

⁴² Zemaljsko-zakonski i vladin list za krunovinu Hervatsku i Slavoniju, tečaj prvi, 1850.

⁴³ AH, Acta Cap. et N. V., kut. 70.

njih važnijih spisa bio je »Popis pisamah u pismohrani Obćine Novo-Veške nalazećih se godine 1852. mieseca serpnja sačinjen«. Posjedovala je tada 90 oporuka, 74 ugovora, 14 raznih izvješća, »općinski račun« (prihodi i rashodi od 1804. dalje), 23 sirotinjska obračuna, uz neke druge spise. Nova Ves je službeno prestala biti naselje koje se gotovo pola tisućljeća borilo s većim ili manjim uspjehom za svoju samostalnost i društveni položaj svojih žitelja.

NASELJE I STANOVNICI

Nova Ves kao organizirano naselje počinje parcelacijom 1344. godine. Aktom o osnivanju i podjeljivanju prava, koji se u 18. stoljeću naziva akt o naseljavanju (*actum illocationis*), Zagrebački stolni kaptol podijelio je prostor za »naše slobodno selo«. Tad je odredio da pojedino zemljište (*curia* — dvorno mjesto, u kasnijim hrvatski pisanim dokumentima: *funduš*) ima uličnu frontu duljine 32 šumska lakta (*brachia silvestria*), a da se u dubinu proteže do potoka, tj. do prirodnih granica u zapadnoj i istočnoj dolini. Budući da se šumski lakat računa oko 0,5 m, duljina zemljišta uz ulicu iznosila bi oko 16 metara. Približno ta duljina održala se do danas, osobito kod prebendarskih kurija. *Funduši* su znatno skraćeni u dubini, jer je na njima sa zapadne strane sagrađen niz kuća u Medvedgradskoj ulici, a s istočne strane u Ulici Moše Pijade.

O novoveškim kućama u srednjem vijeku nisu poznati podaci: ni koliko ih je bilo, ni kakve su bile. Lako se može pretpostaviti da su građani imali skromne drvene prizemnice.

Do promjena u sastavu stanovnika Nove Vesi dolazi postupno tijekom 16. stoljeća, a osobito u 17. stoljeću. U tom dugačkom razdoblju uselilo se u Novu Ves dvanaest prebendara zagrebačke stolne crkve. Oni su ujedno bili kanonici čazmanskog kaptola.

Zbor prebendara⁴⁴ posebno je kolegijalno tijelo stolne crkve, osnovano 1269. godine, s određenim dužnostima u služenju misa u katedrali. Prebendari su stanovali u kućama koje su dobivali na dar bilo od kanonika bilo od civilnih osoba, i to na Kaptolu, na Opatovini ili u Novoj Vesi.⁴⁵ Ivančan navodi da su 1648. dobili kuću izvan kaptolskog zida (na mjestu današnje škole) u zamjenu za kuću na Kaptolu broj 2. Sredinom 17. stoljeća prebendari su već okupljeni u Novoj Vesi. Kako je svaka prebenda vezana za jedan oltar u katedrali, tako su i prebendarske kuće imale po njima nazive. Pravih prebendara prema kaptolskim statutima iz 14. stoljeća⁴⁶ bilo je dvanaest, pa se i u najstarijem popisu vlasnika kuća i zemalja, sastavljenom 1663.⁴⁷ godine, navodi dvanaest prebenda. Budući da su se prebendarske kuće i u katastru 1862.⁴⁸ godine nazivale imenima svetaca zaštitnika, može se ustanoviti raspored prebenda. Na zapadnoj strani ceste:

⁴⁴ Ivan Krst. Tkalčić, Sbor prebendara prvostolne crkve zagrebačke, Zagreb 1884.

⁴⁵ Ljudevit Ivančan, Stanovi zagrebačkih kanonika, Vjesnik drž. arkiva u Zagrebu, Zagreb 1931, str. 181.

⁴⁶ Ivan Krst. Tkalčić: Monumenta episcopatus Zagrabiensis II, Zagreb 1874, Pars prima, cap. XXXVII.

⁴⁷ KAZ, Conscriptio incolarum Novae Villae 1663, bez sign.

⁴⁸ KAZ i Muzej grada Zagreba: vidi: L. Dobronić, Stare numeracije kuća u Zagrebu, Zagreb 1959, str. 180—192.

prebenda sv. Barbare od 1648. između Kaptola i Nove Vesi (Kaptol 16)

„ sv. Mihovila	Nova ves 3
„ sv. Elizabete	„ „ 5
„ sv. Magdalene	„ „ 7
„ sv. Jurja	„ „ 9

Na istočnoj strani:

prebenda sv. Uršule	Nova ves 4
„ sv. Doroteje	„ „ 6
„ sv. Jakoba	„ „ 8 i 22
„ sv. Gervazija i Protazija	„ „ 10
„ sv. Fabijana i Sebastijana	„ „ 12
„ sv. Kuzme i Damjana	„ „ 14
„ sv. Katarine	„ „ 16

Vidi se da su prebendari zauzeli južni dio Nove Vesi, tj. onaj koji se nastavlja na Kaptol. Tako je zbor prebendara, slično poput zbora kanonika na Kaptolu, stekao »svoje« naselje, iako na teritoriju »slobodnog sela« koji je ipak bio kaptolski.

Nekim prebendama pripadali su odijeljeni vrtovi⁴⁹ (vrt sv. Uršule, sv. Pavla — prebenda nepoznata, sv. Jakoba). Kanonici i neke crkvene institucije također su imale vrtove, pa se u tom popisu spominju vrtovi potkantora, lektora, sv. Zaharije (kapela), kantora, prepozita, zemljište španovo, majur kanonika Malogrudića i altarija sv. Jeronima. Bilo je i vrtova svjetovnih vlasnika (Pozicar, Bribiničar, Harche, Jantolković) i »celina« (neorane zemlje).⁵⁰ Još su u Novoj Vesi imali kuće župnik novoveški, župnik iz Narta i kanonik prepozit (jedina u popisu zidana kuća).

Kad se u popisu iz 1663. isključe navedene kuće prebendara, vrtovi i majuri kanonika i drugih vlasnika, preostaju pravi Novovešani, tj. stanovnici koji su uživali status »slobodnog sela«. Bilo ih je trideset i šest i sedam udovica, što popis posebno ističe jer su imale neke olakšice; ukupno, dakle, četrdeset i tri obitelji, vjerojatno u isto toliko kuća. Pravim Novovešanima mogu se smatrati samo oni koji imaju vlastite kuće jer je to bio kriterij za »građanstvo« i u drugim gradovima (na primjer, u susjednom slobodnom kraljevskom gradu na brdu Gradecu zagrebačkom). Sama prezimena Novovešana 17. stoljeća ne kazuju drugo osim da su redom hrvatska: Štakorić, Bradičić, Vertulić, Vučinović, Brašić, Jagušić, Jantolković, Fričević i dr.⁵¹

Prvi opis kuća u Novoj Vesi sačuvan je u kanonskoj vizitaciji provedenoj 1673.⁵² godine, a odnosio se, razumljivo, samo na kuće prebendara. Podatak da je jedna jedina kuća bila »lijepa zidana« govori da je ostalih jedanaest bilo drveno. Neke su ocijenjene kao dobre i udobne, neke loše i bili su potrebni popravci. Nažalost, ničim nije označeno koja je prebendarska kuća već 1663. godine bila zidana.

⁴⁹ Spis nav. u bilj. 47.

⁵⁰ Belostenec, *Gazophylacium*, II. dio.

⁵¹ Rudolf Strohal u svom radu »Kaptol i Nova Ves u Zagrebu« (revija »Zagreb«, Zagreb 1935) donosi imena rođenih, vjenčanih i umrlih prema matičnim knjigama pojedinih godišta 17. i 18. stoljeća.

⁵² NAZ, A. Eccl. Vol. IV. nr. 188.

Iduća vizitacija, ona od 26. svibnja 1677,⁵³ sadrži izvrsne opise kuća; što-
više, po položaju vrta mogla bi se odrediti strana ulice pod pretpostavkom da
se vrt nalazio iza kuće, što može i ne mora biti. U toj vizitaciji prebendarske
kurije nisu označene po svecu zaštitniku, već samo imenom stanara, pa se
ne zna koji se opis odnosi na koju kuću. Ipak su opisi dragocjeni za pozna-
vanje skromnog stanovanja viših društvenih slojeva kojima su pripadali pre-
bendari.

Na zapadnoj strani imale su vrtove:

1. Kuća (Matije Desputa) nova, drvena. Gore ima jednu sobu s komorom
i kuhinju, isto u prizemlju. Uz nju je gospodarska zgrada od pletera, nedovr-
šena. U dvorištu je podzemni podrum od hrastovine, natkrit slamom.

2. Kuća (Jurja Levačića) je prizemna, od pletera, ima dvije sobe i komo-
ru, u sredini kuhinju. Pod jednom sobom je podrum od hrastovine.

Kurija Mihovila Brukeca, župnika (župni dvor) u prizemlju je zidana, na
katu od pletera; gore i dolje po dvije sobe. Ima gospodarske zgrade pokrite
slamom.

3. Prizemnica (Ivana Logara) dijelom je od hrastovine, dijelom od ple-
tera, s jednom sobom, komorom i kuhinjom; krov dijelom od šindre, dijelom
od slame.

4. Kurija (Ivana Ilinića) pretežno je od hrastovine. Ima gore sobu, ko-
moru i kuhinju, dolje slično.

5. Kurija (Marka Movrina) od hrastovine, ima gore dvije sobe i komoru
s kuhinjom u sredini, dolje tri, od kojih jedna služi za vinospremu.

6. Kurija (Ivana Rudanovića), stara, hrastova, ima gore dvije sobe i ko-
moru s kuhinjom, dolje sobu, kuhinju i spremište. Ispod nje je podrum
iskopan u zemlji. Hambar je od pletera, pokrit slamom, bunar, staja od ple-
tera, natkrita šindrom.

Dalje navedene kurije imaju vrtove na istočnoj strani:

1. Kurija (Marka Zenka), stara, hrastova, gore ima sobu, komoru i hod-
nik, dolje služinsku sobu, kuhinju i komoru. Hambar je od pletera, ruševan,
natkrit slamom.

2. Kurija (Mihovila Lackovića), većim dijelom od hrastovine, gore ima
sobu, dvije komore i hodnik, dolje družinsku sobu s komorom, kuhinju s ko-
morom i podzemni podrum poduprt stupovima.

3. Kurija (Ivana Večerina), većim dijelom od hrastovine, ima gore sobu
s komorom, dolje družinsku sobu i komoru, prostoriju za grijanje (caldarium)
i kuhinju.

4. Kurija (Kristofora Pertića), »koja je od starine zidana«, ima gore dvije
sobe i hodnik, dolje dvije sobe i kuhinju, a ispod kuće zidan nadsvođen pod-
rum.

5. Kurija (Ivana Molitora) »nedavno novopodignuta dijelom od hrastovine,
dijelom od pletera, dosta udobna, još nedovršena, ima podzemni podrum«.

Kako se iz opisa vidi, godine 1677. šest kurija i župni dvor imalo je vrtove
na zapadnoj strani i vjerojatno se nalazilo na toj strani ulice, a pet kurija na
istočnoj strani, što se ne podudara potpuno sa stanjem 1862. godine, koje je
već izneseno.

⁵³ NAZ, A. Eccl. 8/116.

Sačuvana je slična, vrlo temeljita vizitacija od 9. svibnja 1687. godine.⁵⁴ Građa i oprema prebendarskih kuća ne razlikuju se mnogo od stanja opisanog prije deset godina. Kuće su jednako malene, samo što vizitator ističe (možda je prethodni propustio to učiniti) kod nekih u gornjem katu »čerdak«, što očito označuje otvoren hodnik ili trijem.

Jedino je župni dvor sv. Ivana prošao u tom desetgodišnjem razdoblju znatnu promjenu. Godine 1677, kako je već navedeno, imao je nad zidanim prizemljem kat od pletera (pruća), 1687. bio je sav zidan.

Osim ovih prebendarskih kuća (koje se s obzirom na društveni položaj prebendara nazivaju kurije — dvorci)⁵⁵ nema opisa drugih objekata u Novoj Vesi, pogotovo građanskih. Ipak, iz znatno kasnijeg spisa (od 17. svibnja 1781)⁵⁶ se doznaje da su novoveški građani imali svoju općinsku kuću koju su zvali Kula (domus communis civica, Kula dicta, civium Novo-Villanorum), a služila je za stražu. Nalazila se između kaptolskog zida i prve prebendarske kurije, dakle, ispred današnje Nove Vesi. Kanonik dekan (upravitelj imovine) dao ju je srušiti oko 1760, na što se Novovešani žale. Na suprotnom, jugoistočnom uglu Nove Vesi imali su, prema »jadikovanju starih« svoju vijećnicu (domus praetorea civium de Nova Villa), koju je Kaptol uključio u svoju imovinu, izjavio je svjedok 1781. godine, ali je predstavnik Kaptola to pobijao.

Budući da su se prebendarske kuće smjestile na početku Nove Vesi, sjevernije od njih nizale su se kuće purgara i majuri kanonika. Vizitacija iz 1743.⁵⁷ godine sadrži i popis majura. Tada je dvadeset majura pripadalo osamnaestorici kanonika. Godine 1750.⁵⁸ sastavljen je popis kanonika koji imaju majure u Novoj Vesi, a ti su iskazani brojem funduša. Tad je devetnaest kanonika raspolagalo s trideset i četiri funduša. Od toga kanonik Zlatarić ima četiri funduša, drugi po jedan ili dva, a biskup dva funduša. Zajednički je Kaptol bio vlasnikom tvornice papira, ljevaonice zvona, triju mlinova i »černoškolske zidanice« (u Gerškovićevoj ulici). Sličan popis sačinila je 18. kolovoza 1781. komisija, sastavljena od predstavnika »purgarov« novoveških i »velikog orsačkog sudca« Pavla Thauza. Tad je nabrojeno četrdeset funduša kanoničkih. Kako su prebendari svoje kuće imali na svega sedamnaest funduša, bili su u znatnoj manjini prema više od dvostrukih površina zemljišta koja su pripadala kanonicima. U tom popisu od 1781. godine navedeni su i »svetski plemeniti«, kojih je bilo pet s po jednim fundušem, i jedan koji nije dokazao »svoje plemenščine«.

Nameće se pitanje koliko je u Novoj Vesi živjelo građana i stanovnika, krajolik zemljišta koja su pripadala crkvenim osobama. Građani su bez sumnje — već prema ispravi o osnivanju Nove Vesi — imali svaki po jedan funduš. U vizitaciji iz 1743.⁵⁷ godine nabrojeno je dvadeset i osam građanskih obitelji kao župljana, što ne znači da je moralo biti isto toliko kuća; moglo ih je biti i manje. I doista, godine 1752.⁵⁹ u jednoj predstavi Kaptolu Novovešani izjavljuju: »Vu gruntu našem Novo Veskom malom, kak nije purgarov nas već od hiž šesnaist.« Novoveška općina bila je doista malobrojna.

⁵⁴ NAZ, A. Eccl. 8/255—3.

⁵⁵ L. Dobronić, Kurije na Kaptolu u Zagrebu, Peristil 29, Zagreb 1986.

⁵⁶ Vidi bilj. 29.

⁵⁷ NAZ, Prot. 56/XII, p. 1023.

⁵⁸ Connotatio quot quis ex Rdms Dnis Canonicis fundos et sylvas in gremio civium possideat 1750; vidi bilj. 29.

⁵⁹ Vidi Prilog 6

U godinama 1787—1789.⁶⁰ bila su izrađena dva popisa svih objekata koji su već označeni popisnim kućnim brojevima. Bilo ih je 91 (odnosno 89) na širokom području koje je gravitiralo prema Novoj Vesi, a u samoj Novoj Vesi manji dio: svega trideset i sedam. U jednom od popisa (Prot. 626) vlasnici su podijeljeni na »poglavite« (Obrigkeitliche) i »podložnike« (Unterthänigen). U drugom popisu (Prot. 643) označeno je tko ima kakav objekt (kuća beneficijata, majur Stolnog kaptola, građanska kuća, prebendarske kuće). Odnos građanskih kuća prema kaptolskim majurima i prebendarskim kurijama može se utvrditi analiziranjem i poredbom tih dvaju popisa.

Niz na zapadnoj strani: prebendarske kurije (br. 3—9), plemićka kuća (Brigljević), dvije građanske (Klušćić, Jaguš), majur od dva funduša (br. 29—31, Galjuf), građanske kuće (br. 33, 35, Klara Veselička, Dušić), kaptolski mlin na potoku, kapela sv. Marije žalosne, građanske kuće (br. 41, 43, Čurleковиć, Pintar), kaptolska tvornica papira (dva funduša, br. 45, 47), majur kanonika Josipovića (1 funduš), župni dvor sv. Ivana (br. 55), deficientia sacerdotum (dom starih svećenika, br. 57) i majuri kanonika Pizzetija i Milašina.

Niz na istočnoj strani: građanska kuća (br. 2, Dominić), prebendarske kurije (br. 4—16), biskupova kuća (br. 18), građanska kuća (Kugler), tri majura po dva funduša (Pažurović i kanonici Josipović i Popović), građanske kuće (Marin, Hervoić, Fabianička, Svilečić), majur (dva funduša, kan. Kollosvary), građanska kuća (Pipić), majur (dva funduša, kan. Zdenčaj), tri građanske kuće (Bačić, Augustin, Šipuš), plemićka (Završka), dvije građanske (Maipros, Der-vanšek), župna crkva sv. Ivana, kuća župnika (Sinković), dvije građanske kuće (Cerjak, Kašparić), majur od četiri funduša (Nova Ves 86, 88, kan. Zlatarić), nekoliko građanskih kuća (od br. 90 dalje — na današnjoj Gupčevoj zvijezdi).

Kako se iz ovog nizanja objekata može razabrati, novoveške kuće utapale su se u zelenilu vrtova. Ali ipak Nova je Ves imala i privredu, značajnu za tadašnji Zagreb. Razvila se privreda u Novoj Vesi zahvaljujući njenu položaju uz potok Medveščak, odnosno uz njegov mlinski odvojak koji je služio za pogon. Tu su žito mljela tri mlina, Kaptola i novoveškog župnika. Jedan se nalazio ispod Mikloušićeve ulice, drugi blizu Male ulice, a treći negdje pri kraju Nove Vesi. Izgubio im se svaki trag gradnjom kuća u Medvedgradskoj ulici. U vrijeme početaka manufakture u nas Zagrebački je kaptol sagradio i uredio tvornicu (manufakturu, mlin) papira (narod ju je zvao »papèrnica«) na parcelama današnjih kuća u Novoj Vesi 45, 47 koje su sezale do potoka. Historijat ovog pogona još nije proučen. Radio je svakako već 1750. godine,⁵⁸ a oko 1785. prestao je radom zbog nerentabilnosti. Na njegovu mjestu uređena je 1828. tvornica kamenine⁶¹ koja je pod vlasnicima Lellisom i Barbotom stekla ugled i radila do 1882. godine.

Što se tiče zanimanja novoveških »purgara«, oni su redom bili obrtnici. Kad se 1810.⁶² skupljao doprinos za nabavu »špricalke« (vatrogasne) uz ime-na građana označena su njihova zanimanja. U Novoj Vesi živjeli su ovi obrtnici:

⁶⁰ KAZ, Prot. 626, Prot. 643.

⁶¹ Olga Klobučar, Tvornica kamenine u Zagrebu, Iz starog i novog Zagreba 1, Zagreb 1957, str. 229 i d.

⁶² AH, Acta Cap. et N. V. kut. 25.

klobučar	1	čižmar	1
licitar	1	barbir	1
štacunar	1	mesar	1
srebrnar	1	sa(m)bol (krojač)	1
šoštár	2	tkalec	1
šnajder	1	pinter (bačvar)	1
kovač	1	zidar	2
tišlar	1	mlinar	2
furengaš	1	zvonoljevač	1

Vidi se da su zastupane sve važnije grane obrta, pa su Novovešani imali mogućnost opskrbljivati se obrtničkim proizvodima i uslugama sa svog područja.

U Novu Ves smjestila se 1868—1869. jedna od važnijih tvornica starije zagrebačke industrije: kožarnica ili tvornica koža,⁶³ s pogonima između potoka (Medvedgradska 2, danas Gliptoteka JAZU) i same Nove Vesi. Tvornica je radila do pred drugi svjetski rat, a na njenu mjestu u Novoj Vesi i danas se proizvode cipele »Astra«.

Odnos broja građanskih i prebendarskih kuća na jednom fundušu prema povrtnjacima i voćnjacima (majurima) nije se bitnije mijenjao do druge polovice 19. stoljeća kad su se počeli majuri prodavati za gradilišta. Gradnjom stambenih objekata krajem 19. i u 20.⁶⁴ stoljeću Nova je Ves promijenila karakter i od naselja, punog zelenila, pretvorila se u usku i dugu gradsku ulicu.

STARINE NOVE VESI

Od zanimljive prošlosti Nove Vesi koja se tako uporno borila za svoj status u odnosu prema Stolnom kaptolu zagrebačkom ostali su samo tragovi u nevelikom broju arhitektonskih objekata, tj. spomenika kulture. To su u prvom redu tri sakralna objekta, a održalo se i nekoliko stambenih zgrada, građanskih i prebendarskih.

Po vremenu osnutka na prvo mjesto treba staviti župnu crkvu sv. Ivana Krstitelja. Nova Ves je imala župnu crkvu od 1347.⁶⁵ godine kad ju je podigao zagrebački kanonik Ivan, arhiđakon gorički, ali ta crkvena građevina nije dočekala naše dane.

Nedavno sam iznijela pretpostavku⁶⁶ da su u Novoj Vesi imali svoje sjedište templari u neposrednoj blizini crkve sv. Ivana. Sada to mogu potkrijepiti navodom iz rukopisa jednog zagrebačkog kanonika⁶⁷ koji govori o staroj crkvi sv. Ivana 1786. kad su je rušili: »(ecclesia) quae et templariorum sedes fuit« (koja je bila i templarsko sjedište). Prema tome je crkva sv. Ivana bila sagrađena na mjestu templarskog sjedišta, možda na mjestu njihove crkve, pa je kapela, namjesto njihove, sagrađena koso preko puta današnje crkve sv. Ivana (sjeverno uz Znikinu ulicu). Naime, s templarima se sigurno može dovesti u vezu prva građevina koja se spominje na području Nove Vesi: ka-

⁶³ Miroslava Despot, *Industrija Zagreba u drugoj polovici XIX. stoljeća*, Iz starog i novog Zagreba V, Zagreb 1974, str. 169.

⁶⁴ HAZ, GS.

⁶⁵ Spis nav. u bilj. 9.

⁶⁶ Dj. nav. u bilj. 4, str. 48, 49.

⁶⁷ Dj. nav. u bilj. 36. sv. III, str. 62.

pela sv. Zaharije koja je u kasnijim stoljećima bila s crkvom sv. Ivana povezana grobljem i župnikovim vrtom (Nova ves 55). Kapelu je sagradio kano-
nik Ivan, arhiđakon gorički, svakako prije 1347. godine⁶⁸ kad je podigao svoju
drugu sakralnu građevinu: župnu crkvu sv. Ivana Krstitelja. Što je neobično
značajno, zidana kapela sv. Zaharije imala je kružni oblik (»a fundamentis ex
muro erecta rotunda ad formam unius pyramidis«)⁶⁹ koji se smatrao karakte-
ristikom templarskih crkava.⁷⁰ I sam zaštitnik kapele sv. Zaharija, prorok ko-
jeg su Judejci ubili u Hramu⁷¹ (inače kao zaštitnik crkve nepoznat u našim
krajevima), može se dovesti u vezu s templarima, vitezovima sv. Hrama je-
ruzalemskog. Još 1743. godine zapisano je u vizitaciji⁷² da je kapela posve-
ćena sv. Zahariji proroku (a ne Zahariji, ocu sv. Ivana).

Na tom kompleksu koji je u srednjem vijeku vjerojatno bio sjeverna
granica naselja Nove Vasi, provedeno je poslije 1780. godine rušenje najsta-
rijih objekata. Prva je 1781. pala »prastara kapela sv. Zaharije u vrtu novo-
veškog župnika«⁷³ da biskup Josip Galjuf na njenu mjestu i dijelu trga ispred
nje podigne dom za nemoćne svećenike (deficientia sacerdotum). Tlocrt te
zgrade u obliku slova U, u dvorištu podalje od ulice, ucrtan je u mapi Nove
Vesi iz 1785. (vidi sl. 2, zgrada označena brojkom 21) i u katastarskoj mapi iz
1862. godine. Kako je ta kuća odavno izgubila svoju prvotnu namjenu, sru-
šena je 1981. da ustupi mjesto novoj stambenoj višekatnici.

Pet godina nakon kapele sv. Zaharije novoveški župnik Mihovil Sinković
srušio je (1786) staru župnu crkvu sv. Ivana⁷⁴ da bi podigao novu, kasnoba-
roknu, koja danas stoji.

Nema nikakve osnove za tvrdnju Ivana Kr. Tkalcića da su i crkva sv. Iva-
na i kapela sv. Zaharije bile drvene.⁷⁵ Protivno dokazuju gotički kameni ulom-
ci,⁷⁶ nađeni 1978. u sjevernom zidu župne crkve i dijelom izvađeni. Vjerojatnije
je da su oni fragmenti kapele sv. Zaharije negoli — prema opisima vizitatora
— skromne župne crkve sv. Ivana.

Crkva sv. Ivana⁷⁷ građena je od 1786. do 1802. godine. Župnik Sinković dao
je novu jednobrodnu crkvu oslikati. Zidne slikarije iz posljednjeg desetljeća
18. stoljeća održale su se u svetištu i kapeli kraj svetišta (lađu je oslikao M.
Antonini 1893). Sinković je dao izraditi drvenu propovjedaonicu i krstionicu.
Osobitu vrijednost ove crkve predstavljaju tri mramorna oltara koji su 1884.
godine preneseni iz katedrale kad se njena unutrašnjost lišavala baroknog in-
ventara. Glavni oltar bio je izrađen 1760. godine, a u nj naknadno stavljena
slika sv. Ivana. Na njemu su originalni bijeli mramorni kipovi sv. Martina i sv. ♀
Lovre, na vrhu golubica i tri anđela. Pobočno su postavljeni oltari sv. Jero-
nima (iz 1790) i sv. Franje (prije 1792) s mramornim reljefima i kipovima. Ta-
ko je crkva sv. Ivana, osobito svojom unutrašnjošću, značajan barokni spo-
menik Zagreba (sl. 2).

⁶⁸ Vidi bilj. 9.

⁶⁹ NAZ, Prot. 50/VI, str. 97, Vizitacija katedralnog arhiđakonata.

⁷⁰ E. Viollet-Le-Duc, Dictionnaire raisonné de l'architecture Française du XIe
au XVIe siècle, Paris 1854—1869, Tome XI, p. 13 (Temple).

⁷¹ Acta sanctorum, Parisiis 1868, p. 655 (M 2592).

⁷² NAZ, Prot. 58/XII, str. 891.

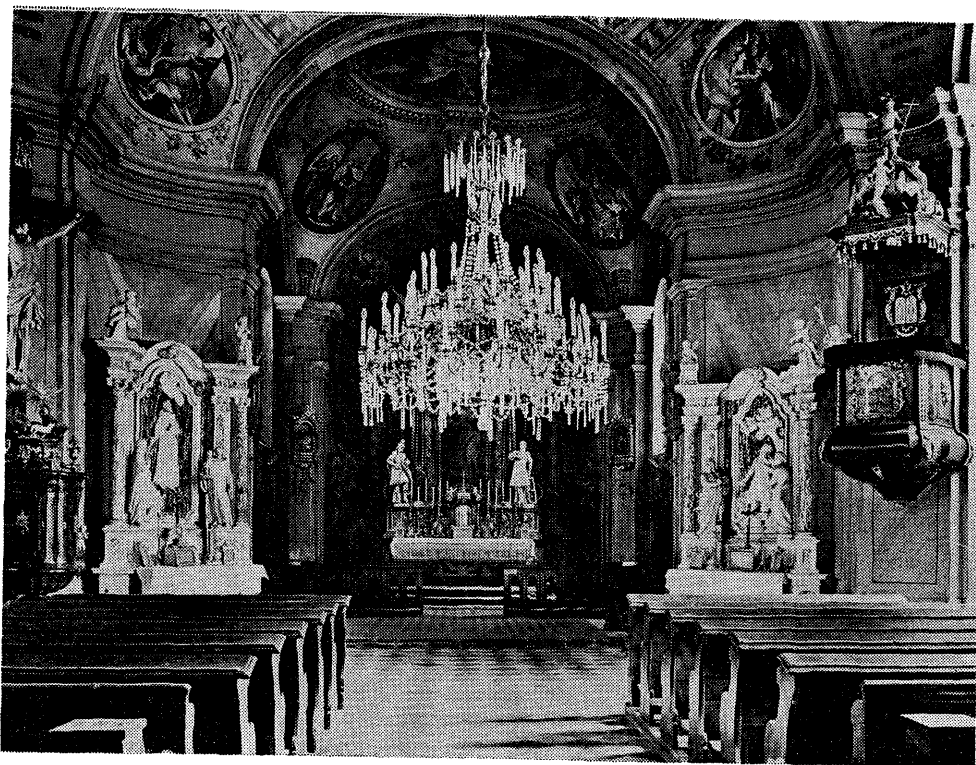
⁷³ Dj. nav. u bilj. 36, sv. II, str. 173.

⁷⁴ Dj. nav. u bilj. 36, sv. III, str. 62.

⁷⁵ MCZ I, p. CXLVIII.

⁷⁶ L. Dobronić, Viteški redovi, Zagreb 1984, str. 76—77.

⁷⁷ Janko Barlé, Župa sv. Ivana u Novoj Vesi, Zagreb 1899, str. 16.

Sl. 2 Unutrašnjost župne crkve sv. Ivana u Novoj vesi

Župni dvor nalazio se na suprotnoj strani ceste (Nova ves 55, sl. 3) najvjerojatnije od samog osnutka župe do 1962. godine kad je predan samostanu »Antunovac«. O župnom dvoru u drugoj polovici 17. stoljeća već je bila riječ. Kanonska vizitacija iz 1669. godine⁷⁸ prvi put spominje dvor kao zidanu katnicu, gospodarske zgrade u dvorištu i odličan bunar, te župnikov vrt koji se prostirao između dvora i kapele sv. Zaharije. Zgrada je u više navrata bila pregrađivana i dogradnjama povećavana (1696, 1743, poslije 1785, poslije 1880).⁷⁹

Rušenjem stare crkve sv. Ivana (1786) konačno je napušteno novoveško groblje koje se od osnutka Nove Vesi nalazilo oko župne crkve. U upotrebi je ostalo groblje kod kapele sv. Tome (sagrađene 1724) na sjevernom kraju nekadašnje Nove Vesi (danas Gupčeva zvijezda, odnosno početak Radićeva šetališta). Groblje kod kapele sv. Tome (tzv. bogačko groblje) likvidirano je osnutkom Mirogoja (1876), a sama kapela je srušena 1893. godine.⁸⁰

Od sakralnih objekata u Novoj Vesi postoje još dvije barokne kapele. Kapela sv. Dizmuša nalazi se na samom ulazu u Novu Ves, odnosno na raskršću ispred nje (sl. 4). Ovu malu baroknu crkvicu sa zvonikom nad pročeljem sagrađio je kanonik Ivan Zebec 1706, zaključujući po natpisu na jednom od tri

⁷⁸ NAZ, Prot. 45/I, str. 200.

⁷⁹ Dj. nav. u bilj. 77, str. 60.

⁸⁰ Dj. nav. u bilj. 77, str. 27, 31.

zvona (Gloria Deo 1706).^{80a} Ima vrlo skroman oltar sa slikom Golgote gdje na jednom od tri križa visi sv. Dizmuš. Druga kapela stoji na idućem raskršću, otprilike na sredini Nove Vesi (Belostenčeva ul. — Mala ul.). Sagrađena je 1763. godine.⁸¹ Tako je malena da u oslikanoj unutrašnjosti ima prostora samo za oltar. Na njemu se nalazi stari kip žalosne Majke Božje po kojemu kapelica ima naziv.

Drugom skupinom starina Nove Vesi mogu se smatrati prebendarske kurije, odnosno kuće u južnom dijelu ulice, s obje strane, koje pripadaju prebendarima zagrebačke katedrale. Skupina kurija smanjena je na zapadnoj strani kad je kuća u Novoj vesi broj 9 nestala u sastavu tvornice kože. Sklad skromnog ambijenta s kraja 18. i prve polovice 19. stoljeća narušen je 1880. godine kad je na mjestu stare kurije u Novoj vesi broj 5 po Bolléovim nacrtima⁸² sagrađena glomazna jednokatnica od nežbukane opeke. Nekadašnja kurija u Novoj vesi broj 16 zamijenjena je 1890. godine jednokatnicom koja je 1965. produljena.⁸³ Prizemne kurije u Novoj vesi broj 3, 4 (uz koju stoji i jednokatnica), 8, 10, 12 i 14 građene su ili pregrađene u prvoj polovici 19. stoljeća i imaju na pročeljima vrlo skromne dekorativne elemente (sl. 5, 6). Među njima se ističu dvije barokne jednokatnice.

Sl. 3 Stari dio župnog dvora (Nova ves 55)

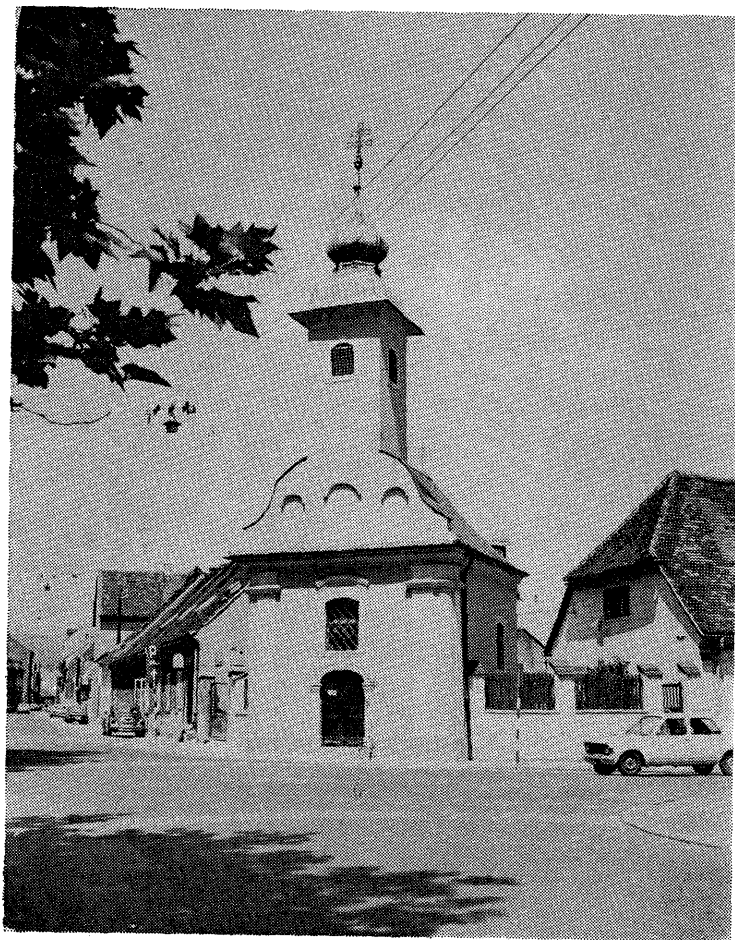
^{80a} I. Kukuljević, *Nadpisi sredovječni i novovjeki*, Zagreb 1891, str. 347. br. 1191.

⁸¹ Dj. nav. u bilj. 77, str. 29.

⁸² Dijecezanski muzej Nadbiskupije zagrebačke, Zbirka nacрта III/16 (sign. Bollé und Waidmann).

⁸³ HAZ, GS.

Kurija u Novoj vesi broj 6 nalazi se u vrtu. Nad prvim katom ima skošeni zabat na užem pročelju. Na južnoj strani u prizemlju ima otvorene arkade, dok je dio arkada zatvoren kasnijom prigradnjom za stubište. Prema

Sl. 4 Kapela sv. Dizmuša na ulazu u Novu ves

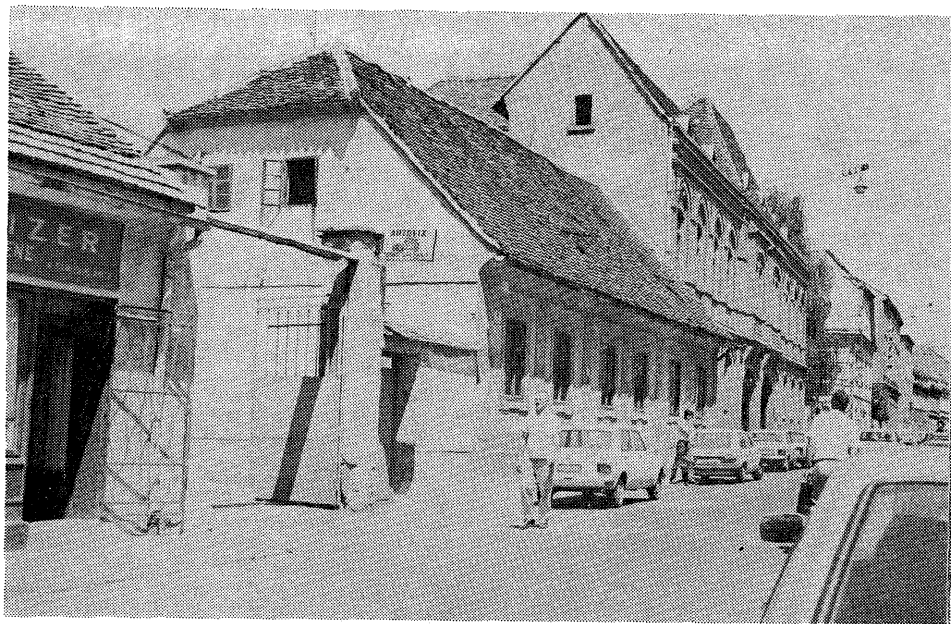
iskazu svjedoka iz 1784.⁸⁴ može se izračunati da je bila sagrađena 1775. godine za prebendara Stjepana Kletuša (sl. 7, 8).

Jednokatna kurija u Novoj vesi broj 7, također sa skošenim zabatom, sagrađena je 1777. godine za prebendara Jurja Čačkovića. Na južnom pročelju ima lijep jednostavan kasnobarokni kameni dovratnik. Ploča na pročelju spominje da je u ovoj kući živio i radio muzikolog i skladatelj prebendar Albe Vidaković (1914—1964) (sl. 9, 10).

Ugaona prizemnica u Novoj vesi broj 1, koja ima bidermajersko pročelje, već je 1848. bila u svjetovnom vlasništvu (generalica Mederer)⁸⁵ i ono se

⁸⁴ Spis nav. u bilj. 35.

⁸⁵ KAZ, Liber fundialis designans territorium V. Capituli et Communitatis Novovillanae circa Zagrabiam situm anno 1848 confectus.

Sl. 5 Niz prebendarskih kurija na zapadnoj strani Nove vesi

Sl. 6 Niz prebendarskih kurija na istočnoj strani Nove vesi

Sl. 7 Nova ves 6

nastavilo, pa se ni po čemu ne može zaključiti da je ikad pripadala prebendarima. To isto vrijedi za prizemnicu u Novoj vesi broj 2 kojoj je 1827. vlasnikom bila obitelj Poljak.⁸⁶

Među objekte javne namjene pripada velika zidana zgrada u Novoj vesi broj 18. Ta dugačka dvokatnica morala se svojom masom izdvajati iz cjeline nekadašnje Nove Vesi (što se danas ne osjeća kao nekad, jer su kuće sagrađene u posljednjih stotinu godina također dosta velikih dimenzija). Prema tradiciji sagradio ju je zagrebački biskup Josip Galjuf (1772—1786) za dom nemogućih svećenika (*deficientia sacerdotum*). Međutim, Galjuf nije gradio dvokatnicu. Sačuvana su, naime, dva nacrti jednokatnice.⁸⁷ Jedan prikazuje pročelje ove zgrade, samo u nekim detaljima drugačije negoli današnje prizemlje i prvi kat. Na drugom listu papira osim pročelja nacrtani su tlocrti. Prizemlje i prvi kat bili su na istočnoj (dvorišnoj) strani otvoreni arkadama. Nacrtnisu ni signirani ni datirani, a slova O. P. D. upisana iznad portala (na prvom nacrtu) ne daju također nikakvo razjašnjenje. Iz namira zagrebačkog zidarskog majstora Ivana Eithera se doznaje da je on s palirom i pomoćnicima radio »na novoveškoj kući« biskupa Galjufa od srpnja do početka prosinca 1784. godine, pa je to zasad jedini poznati podatak o vremenu gradnje. Ta velika Galjufova zgrada ucrtana je na mapi Nove Vesi iz 1785. (sl. 1), a u komentaru stoji: »Gospodin biskup sagradio je nedavno kuću na mapi br. 6«, a *deficientia*

⁸⁶ L. Dobronić, *Stare numeracije kuća u Zagrebu*, Zagreb 1959, str. 193.

⁸⁷ NAZ, *Acta oec. aedificalia*, kut. 505; *Acta oec.*, kut. 234.

sacerdotum nasuprot crkve sv. Ivana označena je na istoj mapi brojem 24. Galjuf je, dakle, nedugo poslije doma nemoćnih svećenika blizu crkve sv. Ivana sagradio i drugu zgradu s istom namjenom. Ovu veliku i lijepu jednokatnicu Galjuf ne spominje u svojoj oporuci, iako nekim ubožnicama ostavlja

Sl. 8 Nova ves 6 (arkade na južnoj i istočnoj strani)

novaca.⁸⁸ Kanonik Antun Zlatarić, u svojoj oporuci⁸⁹ zasebno obdaruje biskupsku ubožnicu (xenodochium episcopale), a zasebno kuću nemoćnih svećenika (domus deficientium). Godine 1802. spominje se kanonik Antun Skender kao »prefekt ili nadstojnik nemoćnih svećenika u hospitalu i u kući pokojnog biskupa Galjufa u Novoj Vesi«.⁹⁰ Kuća je došla pod upravu Komore, a na javnoj dražbi kupio ju je kaptol za gotov novac. Vojska je i nadalje ostala u zgradi (pekarna oko 1815, bolnica) i Kaptolu plaćala najamninu. Kuća je potpuno prepuštena vojsci 1822. godine.^{90a} Bila je pod upravom Generalne komande 1825. godine kad je graditelj Bartol Felbinger preuzeo neke tehničke radove

⁸⁸ NAZ, Kat. 1—2, Regesta testamentarialium.

⁸⁹ KAZ, Acta saec. XVIII, fasc. 123 nr. 27.

⁹⁰ Spisi nav. u bilj. 29.

^{90a} KAZ, Acta saec. XVIII, fasc. 132 nr. 8; AH, Generalkomanda Zagreb, Kat. 322, 333, 822.

(rigoli, pošljunčavanje dvorišta) koji su trajali do 1829. godine.⁹¹ Tad je zgrada još bila jednokatna. Na južnom zabatnom zidu ove kuće zapisane su godine važnijih zahvata izvedenih na njoj: 1781, 1882, 1942, 1968, 1978. Preostaje zaključak da je drugi kat podignut 1882. godine, a obradba pročelja prilagođena je starijim oblicima. Zgrada je preko stotinu godina služila za vojni zatvor, a sad se u njoj nalaze ateljei »Zagreb-filma« (sl. 11, 12).

Građanske kuće Novovešana sačuvane su u rijetkim primjercima. Takva je na istočnoj strani ceste kuća u Novoj vesi broj 22, sa skošenim zabatom okrenutim prema ulici, koja odgovara starom tipu građanskih prizemnica u Gornjem gradu.⁹² Vjerojatno je građena u 18. stoljeću, ali se jednako gradilo i u skromnim prilikama 19. stoljeća. To dokazuje prizemnica tog tipa u Novoj vesi broj 56 koju je 1856. godine sagradio zagrebački graditelj Mihovil Strohmayr, te kuće u Novoj vesi broj 78, 90 i 92 (oko 1830, kasnije pregrađena)⁹³ (sl. 12, 13).

Sl. 9 Nova ves 7

⁹¹ L. Dobronić, Bartol Felbinger i zagrebački graditelji njegova doba, Zagreb 1971, str. 91.

⁹² L. Dobronić, Zagrebački Gornji grad nekad i danas, 2. izdanje, Zagreb 1983, str. 33, 53 i drugdje.

⁹³ HAZ, GS.

Na zapadnoj strani Nove vesi kuća broj 33 skošenim zabatom gleda na ulicu. Susjedna broj 35 jednokatnica je s duljim pročeljem uz ulicu; 1863. godine prizidano joj je krilo.⁹³ Stara građanska jednokatnica sa zabatnom stranom prema ulici je kuća u Novoj vesi broj 43, a u sličnoj na broju 41 rodio se

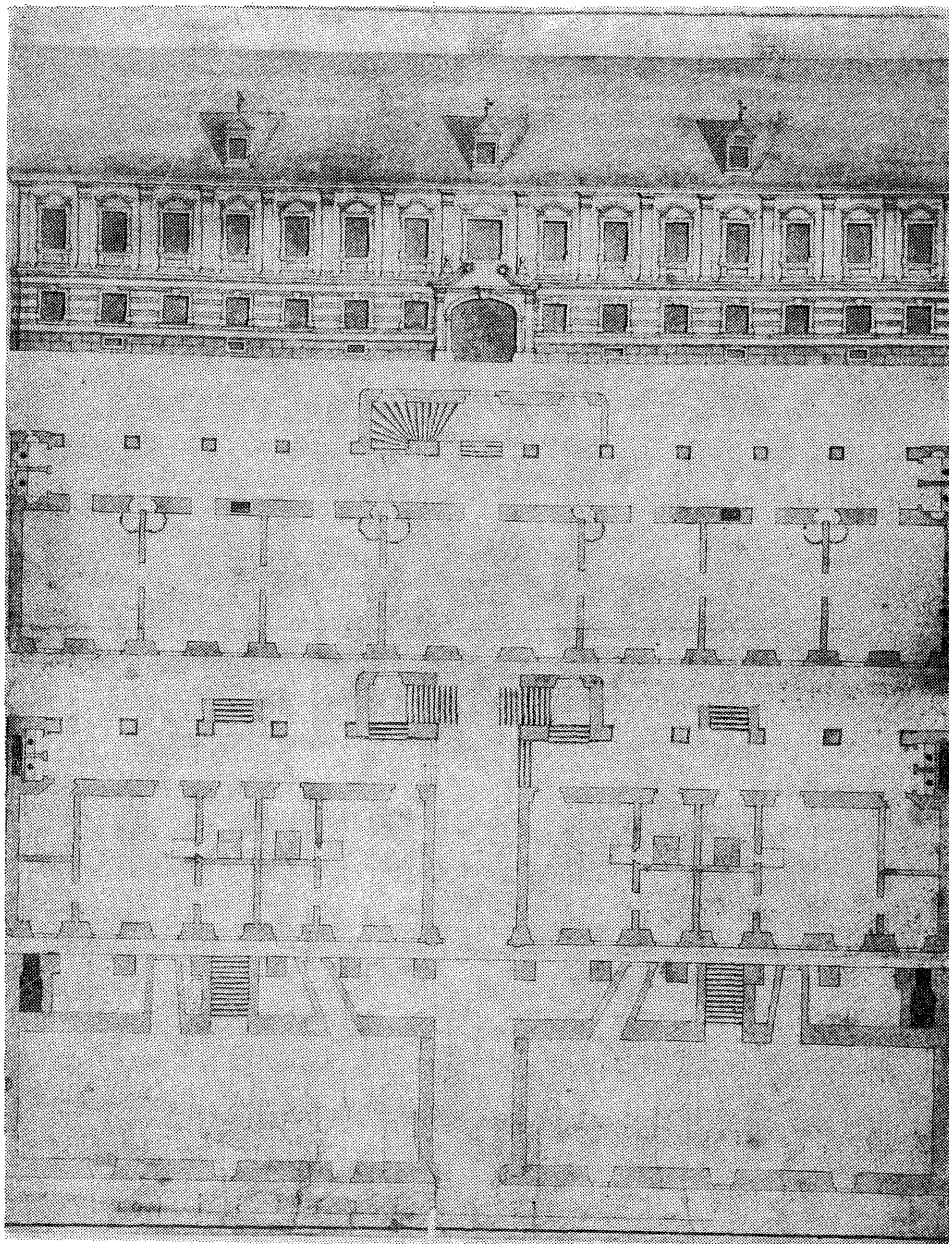
Sl. 10 Nova ves 7 (ulaz na južnom pročelju)

najzaslužniji povjesničar Zagreba Ivan Kr. Tkalčić (1840—1905). Na novoj kući postavljena mu je 1911. spomen-ploča s portretnim reljefom (rad Rudolfa Valdeca) (sl. 14).

Od kaptolskih majura trag se sačuvao samo jednom: Nova Ves 86, 88. U iskazima svjedoka i popisima funduša iz druge polovice 18. stoljeća navodi se da je kanonik — posvećeni biskup beogradski Antun Zlatarić imao majur na četiri funduša, dakle najveći posjed u Novoj Vesi, i tamo sagradio kuću. Na mapi Nove Vesi iz 1785. godine (sl. 1) Zlatarićev majur označen je brojkom 22 pri kraju Nove Vesi na istočnoj strani tako da se posjed proteže do Šalate. Poslije Zlatarića pripadao je taj posjed obitelji Rafaj, a od nje ga je kupio Aleksandar Alagović, kad je došao u Zagreb i 1822. godine postao kanonikom. On je naručio od graditelja Bartola Felbingera pregradnju stare prizemnice u vrtu u jednokatan ljetnikovac. Felbinger je izradio nacрте 1823. i 1824. godine, ali pregradnja nije izvedena prema njima, već skromnije.⁹⁴ Ipak je ljetnikovac polustupovima na pročelju i zabatima nad prozorima dobio oznake klasicizma. Podigavši zidanu ogradu prema Novoj Vesi (u ovalnim otvorima plot od letava) Alagović je posjed pretvorio u uzoran engleski park s jezercima, staklenicima, rijetkim drvećem i gospodarskim zgradama uz ulicu (da-

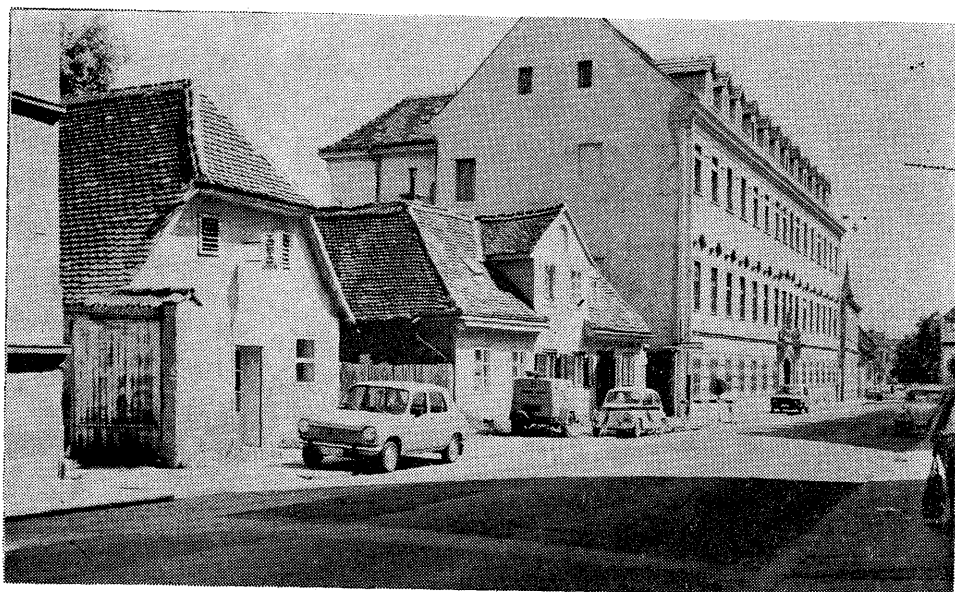
⁹⁴ Dj. nav. u bilj. 91, str. 88, 89.

nas gostionica u Novoj vesi 88). Suvremenici su se divili tom parku i pisali o njemu.⁹⁵ Park je nestao, a ljetnikovac služi za stanovanje i pripada među vrijedne objekte klasicizma u Zagrebu (sl. 15).

Sl. 11 Plan kuće biskupa J. Galjufa u Novoj vesi 18 (NAZ, *Acta oec. aedificialia*, kut. 505)

⁹⁵ L. Dobronić, *Graditelji i izgradnja Zagreba u doba historijskih stilova*, Zagreb 1983, str. 336.

Sl. 12 Nova ves 22, 20, 18 (građanske kuće i kuća biskupa J. Galjuša)

Sl. 13 Nova ves 92, 90, 88 (građanske kuće)

Sl. 14 Nova ves 33, 35, kapela MB Žalosne

Sl. 15 Nova ves 86 (zapadno pročelje Alagovičevog ljetnikovca)

IZ ARHIVSKE GRAĐE⁹⁶

Prilog 1.

16. svibnja 1651. molba Novovešana, upućena Stolnom kaptolu, da ih obrani od šteta koje im nanose kaptolski kmetovi u Bukovcu i Fučkovom jarku

Ponizno molimo V. M. G. (*Vaše Milostivo Gospodstvo*), kako smo i prvo tega prosili V. M. G. kako naše M. G., da bi prepovedali Bukovčanom i Fučkom zvrhu V. M. G. loz⁹⁷ i našeh tulikajše, da nijednoga kvara nemaju včiniti, kako s marhum tako s rukum, kako su prvo toga činili, ne marajuči kaj smo s močium i pičatium V. M. G. njim prepovedali, kako i za vezda vnogo teh takoveh kvarov otajno čine. Akoli ne moremo pri V. M. G. dobiti, gledajući V. M. G. na njihovu potreboču i tesnoču, molimo se V. M. G. da konči včiniti nam nešto od njih plaćati, kako su i prvo toga plaćali, i da V. M. G. prepoveste da nam v drevu, ni u suhu ni u sirovom, nikakova kvara ne čine, i da ih slobodno za drevo budemo mogli plenjati. A mi vazdar smo na V. M. G. zapoved gotovi i vsegdar hoćemo na službu V. M. G. verni biti. Na to od V. M. G. povoljna odlučka hoćemo čekati, kako od naše Milostivne Gospode.

Vašega Milostivnoga Gospodstva
Ponizni Sluge
Purgari Novoveški.

Prilog 2.

Kaptolski kmetovi se obvezuju davati Novovešanima vino kao naknadu za korištenje njihovih šuma

Anno Domini 1694. die 7. Decembris

Mi ovde napisani Gospode Kaptoloma podložnici valujemo po ovom našem odpertom pismu, i lastovite ruke našeh križev ovde napisaneh potverdismo, koje pismo ostavimo pri ruka purgarov novoveških zaradi njihove i naše segurnosti, kako mi ponovismo naš decretum dan od naše Milostivne Gospode na slobodnu pašu naše marhice vu lozah njihovih, za koju slobodnu pašu mi budemo dužni njim davati vsaku jesen vsaki nas ovde podpisan vina ovde imenuvano i napisano prez nijedne falinge k hiže suca Novoveškoga dopremiti: Peter Fuček, Mathias Fuček, Mihalj Fuček skupa dve vedre, Thomas Fuček deset pintov, Mate Seršek jedno vedro, Gregur Bartolić šest pintov, Mate Sajec pet pintov, Đurko Pušić pol vedra. I ovo pismo vučinismo zaradi naše i njihove segurnosti i stalnosti.

Anno et die uti supra coram me Blasio Gyulasz, judice Novae Villae, manu propria.

Peter Fuček + Mathias Fuček + Mihalj Fuček + Thomas Fuček + Mate Seršek + Gregur Bartolić + Mate Sajec + Đurko Bušić + Štefan Bušić +

Prilog 3.

1728. Novovešani mole Stolni kaptol da ih zaštiti od kaptolskog špana

Molba naša ponizna da je Milostivne naše Gospode preporučena.

⁹⁶ Prilozi iz arhivske građe prepisani su radi lakšeg razumijevanja današnjom ortografijom. Prilozi 1, 3—8 nalaze se među spisima navedenim u bilj. 29, prilog 2 u bilj. 27.

⁹⁷ Loza = šuma (Belostenec, Gazophylacium).

Prijeli smo decretum Milostivne Gospode na suplike kneza Andraša Galiana koji obtužil nas je da smo mu težake razbili i prutje areštivali koje je vu naših občinskih lozah posečeno, i da pred Milostivnum Gospodum imamo odgovoriti zakaj smo to učinili. Na koju Milostivne Gospode zapoved ovak ponizno odgovarjamo.

Istina je da smo našli rečenoga kneza Galiana težake sekuč prutje vu našem komunskom hrastju i njim tri sekire vzeli (ali krivo exponuje rečeni Andrašić da smo je zapili, nego i sada jesu pri nas), i da bi bil jednu reč komu rekel za sekire, bili bi mu je dali, nego govoril je da ne dužen z nami govoriti. Prutje nasečeno takaj zostavili jesmo, ne za drugo nego da bi pred Milostivnum Gospodum pokazal i probuval ima li jus seči vu našem komunskom ali ne; ar on govori da ov marof je plemensko i slobodno od vsake Gospoke službe mesto. I zato ako je plemensko mesto, tako naj se iz plemenskoga gradi, a našem sirotinjskomu naj mir ostavi. Kakoti i hiža pokojnoga kneza Kukuljeviča je plemenski funduš i zato ov funduš nigdar iz našega se ne gradi, nego za peneze. Što alleguje knez Andrašić vu svoje suplike da je za pokojnoga Gospodina Prepušta ov marof iz toga istoga komuna građen, i to svedoči se s sokačem Jerolimom, koj Jerolim pak veli da ne nigdar, nego da je pokojni Gospodin savskim prutjem gradil, nego samo da je jašinu učinil po potoku seči s čim se je grah kolil. Kojemu marofu potrebno je više od 20 vozov prutja na ograđenje, tak ako ga bude iz našega gradil, svu onu lozu jedno leto iskerči, ter mi drugi koji milostivne Gospode s navadnum službum vazdar jesmo pokorni listor od vulice ne budemo se imali s čim graditi. Nego naj ti plemeniti ljudi živu iz svoje plemenščine, a mi s našim sirotinstvom kontenti biti hočemo. I da bi gde kaj te plemenščine bilo, nas na svoje ne bi pustili, i koga je sram s nami svoje Gospode služiti, tak se naj onoga ostave od česa mi služimo. Ako je pokojni Gospodin Prepušt kaj i vsekel, drugi je bil človek i naš zagovoritel, a drugo je knez Galian. Ovak vu pokornosti odgovarjamo proseči milostivne Gospode da nas vsakomu zatirati ne prepuste. Koj nam nikaj dobra ne čini, naj se nad nami ne stresa. Na što milostivnoga dokončanja čakali budemo.

Milostivne Gospode

Pokorni podložniki
vsa občina Purgari Novoveški

P. S. imenuvani Galian nas
do S. L. (!) kozlov špota kod
da bi naš gospon bil, kaj
ne lepo ni pošteno.

Prilog 4.

1729. Novovešani tuže Stolnom kaptolu one stanovnike koji ne žele biti »purgari«

Molba naša ponizna da je vu milošči naše milostivne Zemaljske Gospode preporučena.

Ze vsum pokornostjum pritužiti se moramo naše milostivne Gospode, kako naši purgarski funduši do sada vre kruto na malo jesu došli, služba vendar Gospocka vse jednako terpi, natuliko da kada oporedno listov skupa od milostivne Gospode dojde, vsi do jednoga na jenkrat moramo od naših hiž

oditi, tak da bi se gde ogenj pripetil, od nijedne hiže muška glava iziti ne bi mogla.

Je pako oporedno hiž vu Nove Vesi (zvun marofov Gospockih kojih je dvadeseti), vu kojih hižah stoje koji niti hote biti med nami purgari, niti skoro službe nekoji nikakve svoje Gospode davati ne bi radi, nego listor nekoji radi bi nam jeden dukat davati ter od vse službe prosti biti; nekoji pak služe, vendar purgari biti ne hte. Jesu pako ovi:

Pervi Matek Bregović nit diak nit purgar.

Drugi hižar pok. Variačiča purgar biti neće.

Treti pok. kantora špan purgar biti neće.

Četerti Gospodina Verbaniča Mihalič purgar biti neće.

Od Kukuljevičkinih hiž ide vsako leto Gospode Kaptolomu dukat jeden; je li gdo plača ali ni, mi ne znamo, nam nikaj ne daje.

Od pok. Gospodina Prepušta marofa koga derži Andrašič, nam nikaj, a ne znamo je li Gospode in signum Dominii kaj dužen dati ali služiti.

K tomu Stanko zvonar nam dukat plača, a purger biti neće niti službe s nami obveršavati.

Zato ponizno se molimo naše milostivne Gospode da premisliti dostojaju našu službu dati, ne tuliko da bi bili zadovolni velike križe na procesije nositi, niti tuliko listov nositi i pute napravljati, ter naj milostivno zapoveda da koj god Milostivne Gospode grunta vživa i na njem ne ga sram stati, naj ga ne bu sram službu takaj Gospocku ali po sebe, ali po sluge obveršavati, ar nas 13 purgarov ne moguče tuliku službu obveršavati, što se i uzdamo da nas naša milostivna Gospoda pomiluvati hote, na kaj dragoga dekretuma čakamo.

Milostivne Gospode

Ponizni podložniki
Purgari iz Nove Vesi

Prilog 5.

1742. Novovešani mole Stolm kaptol da spriječi u Novoj Vesi prodaju kruha i vina stanovnika Gornjega grada i Vlačke ulice

Prošnja naša ponizna vu milošću Milostivne Gospode ponizno prosimo da bude preporučena.

Vu poniznosti se pritužiti moramo Milostivne Gospode, kako vnogi z med nas vu Nove Vesi nam krivicu veliku čine s jedne strane vu tom, kajti kruh tak varaških purgarov kak tulikajše i Vlačkovuličancev med nami derže, zbog koteroga zroka mi drugi siromahi, koteri purgarske posle obnašamo i milostivne Gospode vnoge službe poleg dužnosti naše činimo, nikakvo teržtvo s kruhom imati ne moremo. Naj milostivna Gospoda premisle da to nam velika krivica je, da bi varaški i vlačkovuličanski kruh slobodno med nami se prodaval, a mi ako samo jeden put vu tjednu na Harmicu ali na varaš s kruhom zajdemo, taki groš moramo dati; ako pravo ni za novac, ne bi kruha prodali.

S druge strane nam se krivica čini vu kerčmah. Znajju milostivna Gospoda, da na varaškom kraju nigdo ne sme kerčmariti koteri ne je purgar, a ovde pri nas koteri god odkud dojde, prez svakoga dopuščenja i plače poufa se kerčmariti. I ako mu sam sudac prepoveda ali poruči, još ga ošpota i s palicum se njemu grozi. Zato ponizno se vtečemo milostivne Gospode da toga naj ne prepuste, ar ovak mi siromahi purgari od nikud nikakvoga novca sneti ne

moremo, pokedob od Đurđeva do Miholja zbog Gospocke kerčme točiti ne smemo, a potlem pak da bi vsaki slobodno točil, mi nikaj točiti ne bi mogli, i tak terhe velike prez vsake poleščice bi imali. Zbog kojega zroka i pak ponizno se molimo milostivne Gospode, da na naše terhe i službu gledeći ove krivice nam činiti ne prepuste. Zverhu koteroga milostiven dekret čakajući ostajemo

Milostivne Gospode zemeljske

Prilog 6.

1752. Novoveški »purgari« se tuže da samo oni moraju Kaptolu »davati službe«, a drugi vlasnici kuća i majura u Novoj Vesi i »hižari« nemaju te dužnosti

Molba naša ponizna i kruto pokorna da je vu milošću Milostivne Gospode Kaptolom stalno preporučena.

Pokoh dob čuli smo i prijeli smo zapoved od Milostivne naše Gospode Kaptolom zaradi štibre, poleg koje zapovedi i dužnosti naše pokorni jesmo. Kajti pak vu gruntu našem Novo Veskom malom, kak nije purgarov nas već od hiš šesnaist koteri Milostivne Gospode na službu jesmo, naimre kada se puti delaju, svakoga s oniem stroškom koga potroši čini na leto više od Rajniškov 3. Zatem kada list na koga dojde i ako na dalek put mora s nim iti, ali sam ne bi ga mogel nesti, drugomu stroškom skupa na put mora dati najmanje Rf. 1 groši 14. Ne postavljamo ovdi pak naše druge vnoge službe koje sami Milostivna Gospoda dobro znadu. Kajti pak mi na ovu gruntu stojeći iskali smo pod vsaki moduš iz fundušev naših kak bi ovu štibru za leta 3 mogli naplatiti, ali nikak znajti nismo mogli, zbog fundušev koteri se nahajaju i nisu pod nijeden put sudcu Nove Vesi podložni niti se spoznati hote da bi kaj od fundušev kotere ladaju plaćati morali; kakti je pervo stara španica, gospodin Car, polek gospodin prebendar Peršič, gospodin Miholevič, gospodin Tučkorić, gospodin Svečnjak, gospa Čegliča, gospa Stankoviča, gospodin sadašnji špan na fundušu pokojnoga Galiana, gospodin Zaverski kadi je bilo pokojnoga gospodina Kukuleviča, i on funduš koga su gospodin Gaal za svojega špana kupili. Hižarov je nekuliko vu naši vulice, za kotere prosimo navuk od Milostivne Gospode da bi nam mogli i oni vu štibri kaj pomoći. Zato ponizno i pokorno vtečemo se pred Milostivnu Gospodu Kaptolom, da ovo naše dugovanje milostivno prevideti dostojaju i nas vu milostivni svojoj obrambi imaju, ar stanovito prez ovih gori imenuvanih fundušev nikak ne moremo ziti. Za koju milošću dog živeli budemo, za Milostivnu Gospodu dobro i povolno zdravje i dugo življenje Gospodina Boga moliti ne prestanemo. Zverhu česa dobroga i povolnoga dekretuma ponizno čakajuć ostajemo Milostivne Gospode Kaptolom

sluga ponizni i pokorni
sudec Novo Veski
Janko Štefanič ze vsum
svojum občinum.

Prilog 7.

1753. kaptolski špan tuži novoveškog »fiskuša« da se miješa u njegove sudačke poslove

Službu moju poniznu vu milošću milostivne Gospode Kaptoloma pokorno preporučam.

Pokehdob več poti pripreča se po vulicah i na jurisdikciji Gospode Slavnoga Kaptoloma priprostešem ljudem potuči i kerv prolijati, od kojetakvih ljudi fiskuš Novoveški s drugemi ostalemi nekteremi purgarmi kervavice prijemlje i pri kojem, kaj čuti, njega prez reda birsazi. Kojega pak vidi siromaha i nikaj od njega ne ufa se dobiti, takvoga na moj sud i stroške, ali on je kriminalista, ali ni, odpušča. Stimam pako, quod causae criminales et enor-mes sanguinis effusiones k mojemu sudu slišaju. Zverhu česa pokorno supli-kujem milostivnoj Gospodi Kaptolomu, da pravično previditi dostojaju, koj od jedne stranke podnaša stroške i kvar, bi mi od druge moral spoznavati kakvu takvu hasen. Kaj ako milostivna Gospoda Kaptolom sude, tak prosim ponizno da imenovanim purgarom takva dugovanja, koja na špana slišaju i za jus gladii Slavnoga Kaptoloma zadivaju se, milostivno suditi, prepovedati dostojaju.

Zverhu česa milostivne Gospode Kaptoloma ponizno prosim dekretuma, da se budem mogel na dalje bolje ravnati. I ostajem vu mилоšču preporučaju-ći vsegdar veren i ponizen sluga i špan Slavnoga Kaptoloma

Nicolaus Sudetič.

Prilog 8.

1766. »Hižari« novoveškog župnika tuže se Stolnom kaptolu da plaćaju veću »štibru« nego »purgari«

Molba naša ponizna da je preporučena vu mилоšču milostivne Gospode Kaptoluma.

Pred dvemi leti dali smo supliku pred milostivnu Gospodu suprot purgarom Novoveškom navlastito zarad štibre, da vekšu štibru na nas postavlja-ju nego purgari daju. Odredili su bili milostivna Gospoda da Gospodin Ku-kuljević to previdi, ale jošče ni vezda ni prevideno. Dobro znano je milostivni Gospodi, da mi na purgarskeh fundušev ne stojimo i od fundušev našeh Gos-podi Plebanušem Novoveškom vsaki tjeden težaka 1, velim jednoga, davati moramo, zoseb hiže platiti, poleg toga na vse purgarske službe i terhe nas podganjaju, koje i podnašati moramo. Da kakvu takvu poleščicu imamo živ-ljenja, dosta na veliku našu nepriliku nekoji hižare deržimo, koj takaj zoseb štibru plaćaju, natuliko da od nas nekojega hiže dojde Rajnički jedan groši sedem, na purgare pako samo groš 15. Zato ponizno se vtečemo pod obrambu milostivne Gospode da nam sirotam vučine poleščicu.

Milostivne Gospode

ponizni i pokorni podložniki
Anton Bigant, Jakob Robida,
Štefan Mayprusz sv. Ivana hižari

NOVA VES — A HISTORIC PART OF ZAGREB

Summary

Nova Ves, today a street north of Kaptol, was once a village with its own administration. The name »Nova Ves« means New Village.

In the area of Nova Ves the Order of Templars had one of its own seats, from the time of Bishop Prodan around 1175 to the abolition of the Order in 1312.

The history of Nova Ves as a village began in 1344 when the Cathedral Chapter of Zagreb issued a document concerning the foundation of »our free village«. It established regulations of life and formation of the village. Every year the inhabitants would choose the head of the village (*villicus*) or judge (*judex*). He would judge all court cases with the exception of serious crimes which would be reserved for the Chapter judge. The inhabitants enjoyed their personal freedom and were free to manage their own property. The size of all plots along the road was determined exactly. The owner of each plot had to pay a fixed sum to the Chapter every year. Parts of the forest in Bukovec belonged to the plots of Nova Ves.

Although the inhabitants of the »free village« of Nova Ves were free, the Chapter increasingly made them dependent in encouraging the canons to acquire farms and gardens in the area, while the prebendaries built their residences. These church officials were not obliged to pay to the Chapter for their land, contrary to the obligations of the Nova Ves inhabitants. Throughout the centuries the Nova Ves inhabitants sought an improvement to this unjust situation. In the 17th century when the Kaptol guilds were founded, the craftsmen of Nova Ves were included in them, and even in this way they became more dependent on Kaptol, where the craftsmen were more numerous. The Nova Ves inhabitants persistently tried to get the Chapter to recognize them the title of »purgar« (citizen).

Preparations for making a register of land properties (*Urbarium*) in 1774 offered to the inhabitants of Nova Ves an opportunity to bring their difficulties to the District judges. In 1780 the inhabitants demanded an investigation into the condition of their life and the sizes of their properties. In 1784 they initiated a procedure for the recognition of their rights against the Cathedral Chapter of Zagreb. As late as in the year 1803 they accepted an agreement which the Chapter himself dictated. Among other things, the Chapter would call the Nova Ves people »purgaries«, and they had to consider him as their feudal lord. In 1850 Nova Ves lost its historic position, when it was united with Gornji grad (the Upper Town), Kaptol and Vlaška street into the City of Zagreb.

*

Nova Ves was a small settlement. In the beginning of the 19th century thirtyfive »purgaries« lived there. Already in the course of the 16th especially in the 17th century, twelve prebendaries of the Zagreb Cathedral settled in the southern part of Nova Ves, near Kaptol. At that time their houses (*curiae*)

were wooden, except for one made of bricks. Besides *curiae* and houses of the »purgaries«, there were about twenty farms or gardens of the canons. Three mills and a manufacture of paper were established by Medveščak creek.

Concerning the antiquities of Nova Ves, the most ancient was the Templar's chapel of Saint Zacharias, but it disappeared long time ago. The most significant monument of culture is the parish church of Saint John, a late baroque building (1786—1802) with frescoes from that time, and baroque altars from the Zagreb Cathedral. At the entrance to Nova Ves there is the baroque chapel of Saint Dismas (1706), and half way up the street is the small chapel of Sad Mary (1763), which is also covered with frescoes. In 1780 Bishop Joseph Galjuf had a long baroque two-storey house built on Nova Ves 18, as a home for sick clergymen. In 1824 the builder Bartol Felbinger built a classicist summer residence for the canon Alexander Alagović (Nova Ves 86), with a once famous park. The most prominent prebendaries *curiae* are: Nova Ves 6 (1775) and 7 (1777).

